

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálého východu

Bakalářská práce

Jan Matoušek

Dopady ekonomických reforem na soudobý čínský venkov

**The Impact of Economic Reforms on Contemporary Chinese
Countryside**

Praha 2015

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Klimeš, Ph.D.

Poděkování

V první řadě bych rád poděkoval svému vedoucímu práce Mgr. Ondřeji Klimešovi Ph.D. za jeho trpělivý přístup a mnohé konstruktivní připomínky. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům za jejich podporu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 21. 5. 2015

.....

Jan Matoušek

Abstrakt

Bakalářská práce si klade za cíl představit situaci na čínském venkově a změny, ke kterým došlo po roce 1978 v souvislosti se zaváděnými ekonomickými reformami. Hlavní část práce se věnuje daňové problematice na nejnižší administrativní úrovni a daňovému zatížení rolníků v 90. letech. Práce tak činí především na základě poznatků z pramene s názvem *Průzkum situace čínských rolníků Zhongguo nongmin diaocha* 中国农民调查 od autorů Chen Guidi 陈桂棣 a Wu Chuntao 吴春桃 a další relevantní sekundární literatury. Závěrečná kapitola informuje o reformách uváděných v prvním desetiletí 21. století, které měly zlepšit situaci na venkově.

Klíčová slova: Čínská lidová republika, čínský venkov, ekonomické reformy, zatížení rolníků, daňový systém

Abstract

The Bachelor thesis aims to introduce the situation in the Chinese countryside and changes, which occurred after 1978 as a result of the economic reforms. The main part of the thesis discusses tax issues on the lowest administrative level and the tax burden on peasants of the 1990s. The thesis is based mainly on findings from a source called *The Survey of Chinese Peasants Zhongguo nongmin diaocha* 中国农民调查 by authors Chen Guidi 陈桂棣 and Wu Chuntao 吴春桃 and other relevant secondary literature. The final chapter informs about the reforms, which were conducted during the first decade of the 21st century and were supposed to improve the situation in the countryside.

Keywords: People's Republic of China, chinese countryside, economic reforms, peasant burden, fiscal system

Poznámka k transkripci a čínským znakům

V celé práci je pro přepis čínských pojmů a jmen užíván *pinyin* 拼音, kromě počestěných místních názvů, osobních jmen atd.

Vzhledem k zaměření práce na problematiku současné pevninské Číny jsou čínské znaky uváděny jednotně ve zjednodušené formě *jiantizi* 简体字 a to i citace z pramenu, přestože jde o edici vydanou na Taiwanu. Jedinou výjimkou užití tradiční formy *fantizi* 繁体字 je bibliografický údaj pramene v seznamu použité literatury.

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Charakteristika pramene.....	11
2.1 Autoři a vznik knihy	11
2.2 Obsah a forma	12
2.3 Ohlasy na knihu.....	14
2.4 Anglické překlady	15
3. Cesta k reformám a jejich počátky	17
3.1 Venkov před rokem 1978.....	17
3.2 Počátky ekonomických reforem.....	21
3.3. Změny na venkově po roce 1978	22
4. Zatížení rolníků v 90. letech	25
4.1. Oficiální povinnosti rolníků	26
4.1.1. Veřejná práce a povinný prodej naturálií	26
4.1.2. Oficiální finanční povinnosti	28
4.1.3. Negativní dopady daňového systému.....	31
4.2. Příčiny zvyšování finanční zátěže rolníků	33
4.2.1 Administrativa zdrojem finanční zátěže.....	34
4.2.2 Snaha o ekonomický rozvoj a modernizaci	36
4.2.3 Nelegální činnost místních úředníků.....	38
4.2.3.1 Nevedení řádných záznamů.....	39
4.2.3.2 Paušalizace poplatků a zavádění vlastních poplatků	39
4.2.3.3 Neoprávněné uvalování pokut	40
4.3. Důsledky nadměrného zatížení rolníků v 90. letech	41

4.3.1	Napětí na venkově	41
4.3.2.	Migrace do měst	44
4.4	Shrnutí kapitoly	44
5.	Venkov na počátku 21. století	47
5.1.	Řešení daňové a rozpočtové problematiky	49
5.2.	Problematika obchodování s půdou.....	52
5.3.	Budování nového socialistického venkova.....	53
5.4.	Shrnutí kapitoly	55
6.	Závěr.....	57
7.	Seznam použité literatury	61
7.1	Prameny	61
7.2	Literatura.....	61

1. Úvod

V dějinách Číny žila vždy většina obyvatel na venkově. Rozsáhlé venkovské oblasti měly nejen ekonomický význam, ale také značný vliv na politickou stabilitu země a na utváření čínské společnosti. Problémem venkova však byla jeho chudoba. Tradiční hospodaření na venkově trpělo mimo jiné celkovou technickou zaostalostí, nedostatkem půdy a kapitálu či nadbytkem lidské síly. Nelehký život rolníků často ještě ztěžovaly přírodní pohromy, vysoké daně a další negativní jevy, což vedlo k mnohým povstáním. Pády velkých dynastií, jako byla dynastie Qin 秦 (221–206 př.n.l.), Han 汉 (202 př.n.l.–220 n.l.), Tang 唐 (618–907) či Ming 明 (1368–1644), výrazně ovlivnila či dokonce přímo zapříčinila rolnická povstání. Zajištění stability na venkově se tedy stalo jedním z nejdůležitějších a nejnáročnějších úkolů většiny čínských vládců.

Během období čínské republiky v letech 1911 až 1949 nebyla nakonec uskutečněna Sunjatsenova¹ koncepce Tří lidových principů (*Sanminzhuyi* 三民主义),² která měla mimo jiné za cíl spravedlivější přerozdělení půdy na venkově. Vládnoucí Kuomintagská strana (*Guomin dang* 国民党; KMT)³ nepodnikla systematictější kroky k zlepšení situace na venkově, především proto, že svoji moc opírala o podporu tradičních elit a velkostatkářů.

Naproti tomu Komunistická strana Číny (*Zhongguo gongchandang* 中国共产党; KS Číny) se v té době opírala o podporu venkova, především proto že v Číně neexistoval městský proletariát, tradiční opora komunistické strany. KS Číny se snažila různými opatřeními zlepšit situaci rolníků, například přerozdělením půdy velkostatkářů, snížením daní atd. Po založení Čínské lidové republiky (*Zhongguo renmin gongheguo* 中华人民共和国; ČLR) KS Číny začala zavádět reformy vedoucí k vytvoření

¹Sunjatsen (Sun Zhongshan 孫中山; 1866–1925) byl jedním ze zakladatelů KMT a zastával krátce post prvního čínského prezidenta. Všeobecně je považován za zakladatele moderní Číny.

²Tři lidové principy se obecně překládají jako nacionalismus (*minzu* 民族), demokracie (*minquan* 民权) a lidový blahobyt (*minsheng* 民生), nicméně jejich významy jsou obsáhlejší, ale jejich důsledný rozbor není předmětem této práce.

³V češtině překládaná jako Národní strana (Celý název strany je Čínská národní strana [*Zhongguo Guomindang* 中国国民党]).

socialistického hospodářství, včetně kolektivizace zemědělství. Nicméně první tři desetiletí byly poznamenány různými ideologickými kampaněmi, které měly katastrofální dopady.

Teprve od konce 70. let 20. století začala KS Číny uskutečňovat sérii ekonomických reforem, jež si kladly za cíl přeměnit Čínu ve světovou velmoc. Tyto hospodářské reformy umožnily ekonomický vývoj, který podle mnohých odborníků neměl ve světových dějinách obdoby (Zhang 1999; Sun 2002; Fürst 2006).

Cílem předkládané práce je představit situaci na čínském venkově od konce 70. let 20. století a změny, ke kterým došlo v důsledku ekonomických reforem. K tomuto cíli bude využita hlavně kompilační a analytická metoda. Práce si především všímá daňové problematiky a jejích dopadů na vesnické komunity. Činí tak na základě poznatků z čínského pramene a relevantní sekundární literatury.

První část obsahuje kromě charakteristiky čínského pramene *Průzkum situace čínských rolníků Zhongguo nongmin diaocha* 中国农民调查 a jeho překladů do anglického jazyka také informace o autorech Chen Guidim 陈桂棣 a jeho ženě Wu Chuntao 吴春桃.

V druhé části je představena nepříznivá ekonomická situace na venkově před rokem 1978. Právě v reakci na ní začala vláda od konce 80. let prosazovat hospodářské reformy, které jsou v této části práce popsány.

Třetí část přináší dílčí pohled na venkov v 90. letech a klade si za cíl představit na základě pramene daňovou problematiku na nejnižší administrativní úrovni a především nastínit daňové zatížení rolníků, které je jedním z hlavních témat zkoumaného pramenu. Vzhledem k faktu, že se pramen soustředí především na provincii Anhui 安徽, se práce v této části snaží zasadit poznatky z pramene za pomoci relevantní sekundární literatury do širšího kontextu. Důraz v této části práce je kladen především na vymezení daňového zatížení, přiblížení příčin jeho zvyšování a jeho dopady na tamější komunity. Z tohoto důvodu je tato část považována za stěžejní.

V poslední části jsou popsány změny, které vláda začala uskutečňovat v prvních desetiletích 21. století, aby zlepšila situaci na venkově. V této části je pozornost

věnována především změnám ve fiskálním systému (včetně souvisejících administrativních změn), zvyšujícím se dotacím do venkovských oblastí a zlepšování poskytování vzdělání a zdravotní péče.

2. Charakteristika pramene

2.1 Autoři a vznik knihy

Předkládaná práce vychází především z publikace s názvem *Průzkum situace čínských rolníků*, za jejímž autorstvím stojí Chen Guidi (1943) a jeho manželka Wu Chuntao (1963). Oba autoři jsou významní spisovatelé, kteří byli oceněni nejen v ČLR, ale i v zahraničí několika literárními cenami. Chen Guidi je například držitelem Lu Xunovy literární ceny (*Lu Xun wenxue jiang* 鲁迅文学奖),⁴ jedné ze čtyř nejprestižnějších literárních cen v ČLR. Oba autoři byli také oceněni americkým magazínem *The Contemporary Age*.

Manželé prožili část svého dětství na venkově, odkud se později přestěhovali do města. Postupem času, nejen v rámci reportážní činnosti, se dostali do kontaktu s problémy na venkově. Od října roku 2000 začali svůj intenzivní tříletý výzkum, během kterého navštívili padesát okresů provincie Anhui. V té době nasbírali obrovské množství materiálu – získali výpovědi tisíce rolníků, vedli rozhovory s odborníky, úředníky a dokonce i s vysoce postavenými politiky v Pekingu. Dále pracovali se soudobými články, výsledky auditů, účetními knihami, oficiálními statistikami a dalšími materiály.

Na konci roku 2003 vyšla zkrácená verze knihy v literárním časopise *Dangdai* 当代, jehož se prodalo přes sto tisíc výtisků. Tento úspěch zaujal jedno z hlavních vydavatelství v Číně *Renmin wenxue chubanshe* 人民文学出版社 (People's Literature Publishing House), a tak se v lednu roku 2004 dočkalo dílo knižního vydání. Předkládaná práce vychází z edice vydané na Taiwanu nakladatelstvím *Dadi chubanshe* 大地出版社 v roce 2005.

⁴ Tato cena je udělována od roku 1997 v dvouletých intervalech. Celkem se ceny předávají v sedmi kategoriích. Chen Guidi získal Státní ocenění za význačnou literární reportáž (*Quanguo youxiu baogao wenxue jiang* 全国优秀报告文学奖) pro léta 1995–1996 za Varovnou zprávu o řece Huai (*Huaihe de jinggao* 淮河的警告), v níž upozornil na ekologické znečištění kolem řeky Huai (Baidu.baike.com).

2.2 Obsah a forma

Přínos této publikace spočívá především v upozornění na problémy tehdejšího venkova. Autoři v knize ukazují obraz chudého venkova plného korupce, sociální nespravedlnosti, násilí ze strany místních úředníků a mnohých dalších negativních jevů objevujících se na tehdejším venkově. Chen a Wu (2005: 15) uvádí: „*Byli jsme svědky nepředstavitelné chudoby, nepředstavitelného zla, nepředstavitelného utrpení, nepředstavitelné bezmoci, nepředstavitelného odporu (...)*“ (我们看到 你想象 到的贫穷,想象 到的罪恶,想象 到的苦难,想象 到的无 ,想象 到的抗争[...]).

Kerry Brown (2007: 161–162) zdůrazňuje, že pozornost tehdejšího světa se soustředila na ekonomický růst v pobřežních oblastech, především pak na rychle se měnící metropole jako byla Šanghaj. Právě tato kniha patřila k publikacím snažícím se poukázat na nerovnost mezi městskými a venkovskými oblastmi Číny.⁵ Sami autoři v předmluvě píší, že jejich hlavním cílem bylo seznámení městských čtenářů s realitou venkova, která byla na hony vzdálená té ve městech, přestože je od sebe dělilo jen několik set kilometrů (Chen a Wu 2005: 11–12).

Hlavním stimulem k napsání knihy byl případ, kdy jedna vesnická žena zemřela při porodu, protože si nemohla dovolit zdravotní péči. Autoři se pozastavují nad hroživou chudobou, nadměrným daňovým zatížením rolníků a špatným zacházením ze strany místních úřadů. Především poukazují na nízkou vymahatelnost zákona a na bezmoc rolníků vůči zvlášť místních úředníků. V knize se setkáváme s případy, kdy se místní úřady mstily rolníkům, kteří chtěli upozornit na nezákonné praktiky místních úředníků – rolníci byli často vězněni, mučeni a dokonce zavražděni. Těmito případy se zabývají první čtyři kapitoly mapující čtyři konkrétní případy, které se odehrály v průběhu 90. let v provincii Anhui. Jednotlivé kapitoly nesou následující názvy: „Mučedník“ (*Xundaozhe* 殉道者, z roku 1992), „Zlosyn vládne vesnici“ (*Eren zhi cun* 恶人治村; z roku 1998), „Příběh proti daňového povstání“ (*Kangshui an shimo* 抗税案始末; z roku 1997) a „Zdlouhavá cesta petice“ (*Manman shangfang lu* 漫漫上访路;

⁵ Mezi nejvýznamnější publikace upozorňující na problémy venkova patřily knihy *Řekl jsem premiérovi pravdu* (*Wo xiang zongli shuo shihua* 我向总理说实话) a *Čína podél Žluté řeky* (*Huanghe bian de Zhongguo* 黄河边的中国), které vyšly v roce 2000.

z roku 1994). Těmto případům věnovala pozornost jak média, tak i nejvyšší úřady, což dokládají dobové články, se kterými autoři také pracují.

Forma této publikace je specifická, neboť se jedná o tzv. čínskou literární reportáž (*baogao wenxue* 报告文学). Setkáváme se s barvitým popisem prostředí a s velmi živými rozhovory protagonistů, což podtrhuje i užívání vulgarismů. Podle literárního kritika Chen Peiqina (2011: 148) čínská literární reportáž v sobě kombinuje žurnalistický smysl pro fakta s některými literárními postupy. Chen doslova uvádí: „Čínská literární reportáž, ozbrojená dvoubřitým mečem, jehož jednou hranou je pravda a druhou estetika, se v mnohých případech ukázala být významnou zbraní v odhalování společenských neduhů“ (Chen 2011: 159). Nevýhodou tohoto útvaru je to, že si nemůžeme být nikdy jistí, který „břit“ zrovna čteme, tedy kde je hranice mezi pravdou a fikcí. Nejednoznačné pasáže jsem se proto snažil vyhledat v kontextu se sekundární literaturou a z pasáží, jež obsahovaly přímé řeči aktérů a byly autory „rekonstruovány“ s velkým časovým odstupem, jsem v práci nevycházel.

V knize se setkáme s mnohými příklady satirických lidových úsloví *shunkouliu* 顺口溜.⁶ Perry Link a Kate Zhou (2002: 131) poznamenávají, že většina západních badatelů tyto lidové prűpovídky ignorovala a mnoho čínských odborníků je považovalo za marginální. Ovšem právě tato úsloví přenášená povětšinou ústně (s postupně rostoucí mobilitou obyvatel se šíření usnadňovalo pomocí telefonů, e-mailů atd.) odrážela skutečnou náladu lidí, na rozdíl od cenzurovaných médií. Jako ukázkou lze uvést (v originálu rýmované) *shunkouliu* upozorňující na nedostatek financí na nejnižší administrativní úrovni: „V současnosti státní finance rostou, okresní finance kolísají, obecní finance klesají a po těch vesnických se jen zaprášilo“ (现在是,国家财政扶摇直上,县级财政摇摇晃晃,乡镇财政没啥名堂,村级财政一扫而光; Chen a Wu 2005: 490).

Za povšimnutí jistě stojí, jak se autoři v podkapitole s názvem „Odvěký problém“ *Gulao de huati* 古老的话题 kriticky vyjadřují k citlivým historickým

⁶ Forma *shunkouliu* se různí a nelze ji jednoznačně vymezit. Nicméně převažuje rytmičká forma, někdy rýmovaná. Předáváním často dochází k rozšiřování úsloví jednotlivými mluvčími, takže pak mají i formu krátkých povídek, vtipů atd. Jejich hlavním cílem je poukázat na nešvary ve společnosti (Link a Zhou 2003: 100–102). Více viz Link a Zhou 2003: 89–109.

událostem, např. hladomoru během Velkého skoku (viz oddíl Venkov před rokem 1978). Autoři zpochybňují oficiální stanovisko, že byl zapříčiněn především tříletými přírodními katastrofami (*san nian ziranzaizhai* 三年自然灾害) a zdůrazňují pochybení úřadů a jejich bezohledné odvody potravin (Chen a Wu 2005: 169).

2.3 Ohlasy na knihu

Nejenže kniha zaujala veliké množství čtenářů a vyvolala bouřlivé diskuze na internetu, ale získala si také pozornost médií. Později se dočkala i několika ocenění, například v roce 2004 vyhrála prestižní cenu Lettre Ulysses Award for the Art of Reportage.⁷

V březnu 2004 však byla kniha čínskými úřady zakázána, stažena z prodeje a stejně tak zmizely z médií i veškeré zmínky o knize (Pu 2008: 35).⁸ Navzdory – možná právě kvůli – zákazu oficiálních úřadů se prodalo až sedm milionů pirátských kopií a její elektronická podoba koluje po internetu dodnes (Kahn 2006).

Stejně jako mnoho postav z jejich knihy si i sami manželé prošli soudními peripetemi, protože museli čelit obžalobě jednoho z protagonistů jejich knihy. Zhang Xide 张西德,⁹ bývalý tajemník KS Číny v okrese Linquan 临泉 v provincii Anhui, obvinil manžele z nactiutrhání a žádal po autorech a vydavatelství finanční kompenzaci ve výši 200 000 *yuanů* a veřejnou omluvu. Soud proběhl v srpnu 2004 ve městě Fuyang 阜阳 v okrese Linquan, kde měl Zhang velký vliv – mimo jiné byl jeho syn jedním z místních soudců. Jakékoliv snahy přesunout líčení na „neutrálnější“ místo však byly zamítnuty (Pan 2008: 269–271). Přes omezený přístup veřejnosti a médií se soudního procesu také zúčastnil Philip P. Pan, americký zpravodaj *The Washington Post*. Jeho

⁷ Lettre Ulysses Award for the Art of Reportage je cena udělovaná od roku 2003 reportážím vydaných v předešlých dvou letech. Více viz oficiální stránky <http://www.lettre-ulysses-award.org/about.html>.

⁸ Kniha byla zakázána v době zvýšení zájmu centrální vlády o problémy venkovských oblastí (viz kapitola Venkov ve 21. století). Zajímavostí je, že Wen Jiabao 温家宝 (premiér v letech 2003 až 2013) uvedl v rozhovoru v roce 2004, že si nechal na nočním stolku jednu kopii, aby si stále připomínal úkol, kterému musela vláda čelit (Kahn: 2006).

⁹ Zhang byl jedna z hlavních postav ve 4. kapitole s názvem Zdlouhavá cesta petice. Podle výpovědí desítek rolníků vybíral neoprávněné poplatky, bránil rolníkům v podání stížností na vyšší místa a zpronevěřil část veřejných financí.

detailní výpověď čtyřdenního soudního líčení, včetně rozhovorů s autory, je zajímavým vzhledem do problematiky soudnictví v tehdejší Číně.¹⁰ Za zmínku jistě stojí, že jedním z obhájců páru byl známý advokát Pu Zhiqiang 浦志强.¹¹

Podle rozhovoru, který manželé poskytli v angličtině Radiu Free Asia (2007), plánují napsání knihy o průběhu jejich soudu a další knihy týkající se problémů venkova. „Chuntao i já považujeme všechny rolníky, se kterými vedeme rozhovory, za na naše skutečné matky a otce, naše příbuzné. Jako jejich děti se snažíme být hlasem jejich křivd. Jejich hlasu nikdo nenaslouchá, potřebují obhájce,“ uvedl v rozhovoru Chen Guidi.

2.4 Anglické překlady

Kniha byla v roce 2004 přeložena do angličtiny pod názvem *Will the Boat Sink the Water?*¹² *The Life of China's Peasants*. Autorkou překladu je Zhu Hong 朱虹, hostující profesorka na Bostonské univerzitě v letech 1992–2005.

Anglická publikace je překlad části originálu, což napoví pouhé porovnání šesti kapitol anglického překladu s dvanácti kapitolami čínského originálu. Výběr kapitol překladatelka nijak explicitně neobjasňuje a v článcích a recenzích se s překladem nakládá jako s překladem celého díla. Překlad povětšinou odpovídá čínskému originálu v prvních čtyřech kapitolách, a to včetně dělení do podkapitol. Občas se objeví jisté drobné nesrovnalosti v názvech nebo datech, které ovšem nejsou časté.¹³ Zbylé dvě kapitoly s názvem „Začarovaný kruh“ a „Hledání cesty ven“ jsou složeny z různých podkapitol z čínského originálu – především z páté až sedmé kapitoly s názvy „Odvěké závažné téma“ (*Gulao er shenzhong de huati* 古老而深重的话题), „Jak se naklonily

¹⁰ Ukazuje na stále přetrvávající dohled vlády nad justicí a užívání cenzury k potlačení dohledu médií a veřejnosti (Pu 2008: 37). Více viz Pan (2008) str. 269–295.

¹¹ Pu Zhiqiang figuroval v studentských protestech na náměstí Tiananmen 天安门 v roce 1989. Více o jeho životě viz Pan 2008: 273–278, kde jsou přeloženy i části jeho studentských esejů.

¹² Tento název odkazuje k výroku císaře Taizonga 太宗 (599–646): „Voda nadnáší loď, ale může ji také převrátit.“ (*shui neng zai zhou, yi neng fu zhou* 水能载舟,亦能覆舟.) Voda je v tomto citátu metaforou pro rolníky a loď představuje vládu (Chen a Wu 2005: 163).

¹³ Například ve větě: „V únoru roku 2001 jsme vešli do domu Ding Zuominga“ (Chen a Wu 2005: 46). V anglickém překladu v té samé větě setkáme s datem „únor 2000“ (Wu a Chen 2006: 26).

misky vah“ (*Tianping shi zenyang qingxie* 天平是怎样倾斜的) a „Plnění [vytyčených] standardů, image projekty a další“ (*Dabiao, xingxiang gongcheng ji qita* 达标,形象工程及其他). Mimo knižního překladu vyšly v průběhu roku 2005 ucelené překlady páté až sedmé kapitoly v časopise *The Chinese Economy*.

Vzhledem k rozsahu čínského originálu se tato práce drží výběru kapitol podle anglických překladů, ale pracuje s textem v čínském originálu.

3. Cesta k reformám a jejich počátky

3.1 Venkov před rokem 1978

Venkov sehrál významnou roli i v počátcích KS Číny, pro niž se stala podpora venkovského obyvatelstva zcela zásadní. Po založení strany v roce 1921 se většina komunistických aktivit soustředila ve velkých městech a komunisté byli součástí vlády společně s KMT. Ovšem po pravicovém puči uskutečněném Čankajšem (Jiang Jieshi 蔣介石; 1887–1975) v červnu 1927 a následné tvrdé perzekuci, byli komunisté donuceni odejít do ilegality mimo dosah vládní moci – především do nepřístupných hornatých oblastí jižní Číny. Kolem roku 1931 začaly v těchto odlehlých částech vznikat stabilnější základny KS Číny, tzv. sovětské oblasti (*suweiqu* 苏维区).¹⁴

První polovina třicátých let byla obdobím otevřeného ozbrojeného konfliktu mezi KMT a KS Číny. V té době již Mao Zedong 毛泽东 (1893–1976) zastával vedoucí pozici a byl to právě on, kdo prosazoval venkov jako hlavní oporu moci KS Číny, namísto dělnického proletariátu, který v čínském prostředí téměř neexistoval. Venkovské oblasti disponovaly zásobami potravin potřebnými pro boj a zároveň byly zdrojem potencionálních rekrutů do armády. Pro komunisty se tedy stalo zcela klíčovým získání podpory místního obyvatelstva. Tohoto cíle dosahovali agitačními kampaněmi a uskutečňováním sociálních a ekonomických změn cílených na chudé, především snížením daní a nájemného, přerozdělením půdy velkostatkářů atd.

V důsledku japonské expanze v Číně (1937–1945, v čínštině se užívá název Protijaponská válka *Kang Ri Zhanzheng* 中国抗日战争) byl Čankajšek nucen uzavřít dočasné spojení s KS Číny. To umožnilo bojem vysílené KS Číny zformovat svoje síly v tzv. osvobozených oblastech kolem města Yan'an 延安 v severní Číně, které zůstaly hlavním sídlem komunistů až do vítězství nad Japonskem roku 1945.¹⁵ I zde

¹⁴ Tyto oblasti byly zcela nezávislé, například si tiskly vlastní bankovky. Mezi sovětskými oblastmi byla nejvýznamnější oblast Jinggangshan 井冈山 na hranicích provincií Hunan 湖南 a Jiangxi 江西.

¹⁵ Oficiální název zněl pohraniční oblast Shaan-Gan-Ning (*Shaan Gan Ning bianqu* 陕甘宁边区). Svě jméno získala podle počátečních slabik tří provincií, na jejichž hranicích se nacházela, tj. Shaanxi 陕西, Gansu 甘肃 a Ningxia 宁夏.

komunisté pokračovali v politice cílené především na chudé venkovské obyvatelstvo, které tvořilo drtivou většinu obyvatel ovládaného území. Přízeň rolníků strana získávala především dobře mířenou propagandou. Na rozdíl od násilných odvodů rolníků, jak je praktikoval KMT, KS Číny nabádala vojáky, aby vesničanům pomáhali s různými zemědělskými pracemi. Strana zde pokračovala také v pozemkové reformě (*tudi gaige* 土地改革),¹⁶ která se v tu dobu omezovala především na velkostatkáře, zatímco bohatší rolníci byli z ekonomických důvodů tolerováni. Strana začínala s kampaněmi namířenými proti velkostatkářům, kteří podle ní vykořisťovali rolníky prostřednictvím lichvy a pachtu.¹⁷ Strana se pro většinu chudých rolníků stala příslibem lepšího života, což přispělo k obrovskému nárůstu členské základny KS Číny (Teiwes 2011: 34–37, Fairbank 2004: 332–334).

Během 2. občanské války (1945–1949, v ČLR se užívá pojem Osvobozenecá válka *Jiefang zhanzheng* 解放战争) a následném dobytí zbytku Číny byla postupně dokončena i pozemková reforma. Pro nově ustanovenou Čínskou lidovou republiku (*Zhonghua renmin gongheguo* 中华人民共和国; ČLR)¹⁸ se na venkově stala hlavním úkolem kolektivizace zemědělství (*nongye hezuohua* 农业合作化), která probíhala postupně již od 40. let.¹⁹ Zatímco přerozdělení půdy mezi jednotlivé rolníky bylo vítáno a významně přispělo k obnově poválečného hospodářství na počátku 50. let, kolektivizace se potýkala s mnohými problémy a neprobíhala podle původních představ (Teiwes 2011: 57–58). Zásadní urychlení nastalo až v roce 1958, kdy na popud Mao

¹⁶ Zkušenosti získané během tohoto tzv. Yan'anského období se později staly základem při prosazování pozemkové reformy ve zbytku Číny.

¹⁷ Fairbank (2004: 334) v této souvislosti zmiňuje s odvoláním na Ramona Myerse: „(...) že většina čínských rolníků svou půdu vlastnila (...) a pouze asi jedna čtvrtina či pětina byli vyloženi nájemci, takže statkářské vykořisťování pachtýřů nebylo zdaleka obecným pravidlem a představovalo mnohem menší problém (...)“.

¹⁸ V pramenu se založení ČLR označuje jako „osvobození“ *jiefang* 解放 (Chen a Wu 2004:167).

¹⁹ Již v Yan'anském období byly zakládány skupiny vzájemné pomoci (*hudongzu* 互助组), v rámci nichž členové sdíleli pracovní prostředky a společně obdělávali půdu, jejíž vlastnictví bylo zachováno. Dalším stádiem byla zemědělská družstva (*nongye shengchan hezuoshe* 农业生产合作社), kde byli rolníci odměňováni nejprve na základě vloženého majetku, později výlučně podle vykonané práce. Veškerý vložený majetek, včetně strojů, dobytka a půdy přešel ze soukromého do kolektivního vlastnictví (Teiwes 2011: 57–59)).

Zedonga byly zavedeny tzv. lidové komuny (*renmin gongshe* 人民公社),²⁰ v rámci kterých došlo k sloučení administrativních a výrobních jednotek.

Mao Zedong věřil, že hlavní potenciál země spočíval v masách rolnického obyvatelstva, které se dalo vhodnou ideologickou kampaní vyburcovat k maximálním výkonům. Tento předpoklad se stal základem tzv. Velkého skoku (*Dayuejin* 大跃进; 1958–1962), jehož hlavním cílem bylo doslova „skokem“ předběhnout světové hospodářské velmoci (především ve výrobě oceli) a doslova „vběhnout do komunismu“ (*paobu jinru gongchanzhuyi* 跑步进入共产主义). V rámci nově zavedených komun bylo zcela potlačeno soukromé vlastnictví. Důraz na kolektiv byl tak velký, že byly dokonce zrušeny soukromé kuchyně a rolníci se stravovali společně.²¹ Díky vysoké kontrole místního obyvatelstva se straně dařilo kontrolovat přebytky potravin a organizovat rolníky pro potřebné kampaně, především výrobu železa v primitivních pecích (Fairbank 2004: 409–13; Lieberthal 2011: 108).

Mnohá pochybení vedení a masové kampaně zaměstnávající velkou část pracovní síly vedly k značnému snížení zemědělské produkce (svou roli zde sehrálo i nepříznivé počasí). Ovšem zásadní byla pasivita vlády při řešení problémů a především neupravení výše kvót státních odvodů vzhledem k aktuálnímu snížení produkce, což vedlo na mnohých místech k naprostému vyčerpání zásob (Lieberthal 2011: 109–110). Následkem toho ČLR čelila jednomu z největších hladomorů ve 20. století, jemuž padly za oběť desítky milionů lidí. Z mnohých studií vyplývá, že hladomor zasáhl mnohem více venkovské oblasti, než městské. Například v roce 1960, tedy v nejhorším roce hladomoru, byla úmrtnost na venkově dvakrát vyšší než ve městech (Lardy 1987: 373–4). Vyšší úmrtnost na venkově souvisela i se zákazem volného pohybu vesničanů v důsledku zavedení systému registrace domácností (*huji zhidu* 户籍制度; známý také pod označením *hukou* 户口), který bránil stěhování obyvatel z venkova do měst

²⁰ V rámci komuny byly zřizovány školy, zdravotnická zařízení, obchodní a kulturní instituce atd. V některých oblastech dosahovaly komuny mohutných rozměrů sdružujících desetitisíce rolníků. Komuny se dělily do menších celků – výrobních brigád (*shengchan dadui* 生产大队) a výrobních družstev (*shengchan xiaodui* 生产小队; Fairbank 2004: 397).

²¹ Toto opatření bylo vesměs vítáno pozitivně, ovšem na mnohých místech vedlo k plýtvání potravinami.

a stěhování mezi jednotlivými provinciemi. Rolníkům tak byl znemožněn odchod z nejvíce postižených oblastí (Lardy 1987: 375).

Strašlivý hladomor otřásl legitimitou KS Číny, která se snažila různými opatřeními obnovit hospodářskou produkci (například v některých oblastech byl krátkodobě umožněn návrat k soukromému hospodaření na polích).²² Ovšem pro Mao Zedonga většina takových kroků nebyla slučitelná s vizí socialistické společnosti. Mao se obával znovunastolení kapitalismu a zdůrazňoval nebezpečí revizionistů ve vlastních řadách. Ve jménu odhalení domnělých nepřátel a prohloubení třídního boje rozpoutal kampaň nazvanou Kulturní revoluce (*Wenhua da geming* 文化大革命; 1966–76; Madsen 1991: 649–52).²³ Boj proti kapitalismu nabral v té době takových rozměrů, že rolníci, kteří doma chovali dvě kuřata nebo pěstovali trochu zeleniny, aby je pak prodali na trzích, mohli být nařčeni z ubírání se kapitalistickou cestou (Chen a Wu 2005: 169). Rolníci byli nuceni věnovat se výlučně pěstování obilovin. Za Kulturní revoluce dosáhla vrcholu kampaň nabádající rolníky, aby se řídili heslem „Zemědělství se učí od Dazhai!“ (*Nongye xue Dazhai!* 农业学大寨!) Vesnice Dazhai se stal symbolem ideálu především kvůli své soběstačnosti, kolektivní solidaritě a především vysokému stupni politického uvědomění (Madsen 1991: 653).

První tři desetiletí ČLR byly poznamenány politickými experimenty a stále se zesilující kolektivizací zemědělství a kontrolou venkovského obyvatelstva. Rolníci se postupně stali pouhými pracovníky v rámci egalitářského celku, kde byla celá výroba řízena z centra a nebylo jim umožněno se podílet na organizaci zemědělské práce a distribuci jejich výsledků. Budování průmyslu a růst populace si žádaly neustálé zvyšování zemědělské produkce, které sice bylo dosaženo, ale bez odpovídajícího zefektivnění výroby a často na úkor venkovského obyvatelstva. Po celou dobu docházelo k stále se rozšiřující propasti mezi městem a vesnicí. Přestože strana na

²² Takové kroky podnikl například Zeng Xisheng 曾希圣 (1909-1980) v provincii Anhu kolem roku 1961, čímž motivoval místní rolníky k větší produkci. Později byla tato opatření pod nátlakem Mao Zedonga zrušena (Sun 2002: 159). Podobná opatření se pak v roce 1978 stanou základem reforem v zemědělství (viz Počátky ekonomických reforem).

²³ Nejradikálnější část Kulturní revoluce trvala v letech 1966 až 1969. V západní literatuře se její konec spojuje především s Maovou smrtí roku 1976.

počátku byla pro mnohé rolníky příslibem lepšího života, poměrně záhy se ukázalo, že tomu tak není, naopak, mnohá rozhodnutí KS Číny měla katastrofální dopad na život rolníků.

3.2 Počátky ekonomických reforem

Hlavní stimul k reformám v zemědělství vzešel především z potřeb obyčejných rolníků, které sužovala všudypřítomná chudoba. Odpor ke kolektivnímu zemědělství byl patrný již od jeho zavádění během 50. let (So 2013: 129). Ve druhé polovině 70. let se objevily snahy v chudých oblastech převážně zemědělských provincií Sichuan 四川 a Anhui o zmírnění chudoby a vyřešení stagnace zemědělské produkce. V provincii Sichuan, tehdejší nejlidnatější a nejchudší provincii ČLR, někdejší tajemník KS Číny v Sichuanu Zhao Ziyang 赵紫阳 prosadil hospodářská opatření, kterými se podařilo stabilizovat zemědělskou produkci a zajistit tak zásobu potravin velkým městům (Zhang 1999). Známým případem byla také vesnice Xiaogang 小岗 v provincii Anhui, kde místní úředníci tajně umožnili několika rodinám vrátit se k soukromému hospodaření. V případě, že by byl někdo z nich odhalen a zatčen vyššími úřady, se měli ostatní rolníci postarat o rodinu zadrženého (Sun 2002: 159).

Druhá polovina sedmdesátých let přinesla velký obrat v politice ČLR. Po smrti Mao Zedonga postupně získávaly na síle hlasy volající po ekonomických reformách a ústupu od důrazu na ideologii, jak tomu bylo v předcházejícím období. Do čela reformního hnutí se postavil Deng Xiaoping 邓小平(1904–1997), který je považován za hlavního iniciátora hospodářských reforem, přestože po roce 1976 nezastával žádnou vysokou funkci. Bylo to právě úsilí Denga a jeho nejbližších spolupracovníků, které dokázalo vyvést ČLR z ekonomické krize a připravit cestu pro budoucí ekonomické reformy. Na 3. plénu 11. Ústředního výboru komunistické strany Číny (*Zhongguo gongchandang zhongyang weiyuanhui* 中国共产党中央委员会, ÚV KS Číny)²⁴

²⁴ Zkráceně *Zhong gong zhongyang* 中共中央 je nejvyšším vedením KS Číny. Ústřední výbor je volen na 5 let, přičemž se schází přinejmenším jednou ročně. V mezidobí vykonává jeho pravomoci pětadvacetičlenné Politbyro ústředního výboru KS Číny (*Zhongguo gongchandang zhongyang zhengzhiju* 中国共产党中央政治局, zkráceně *Zhongyangju* 中央局) a sedmičlenný Stálý výbor politbyra ústředního

v prosinci 1978, kde byly položeny základy nové hospodářské politiky a vyhlášen program tzv. Čtyř modernizací (*Si ge xiandaihua* 四个现代化, tj. modernizace zemědělství, průmyslu, vědy a techniky a národní obrany). Deng Xiaoping zdůrazňoval nutnost zaměření se v první fázi na reformu zemědělství (Fairbank 2004: 449–51). Velkou Dengovou oporou v prosazování reformu byl, již výše zmiňovaný, Zhao Ziyang,²⁵ který se v roce 1980 stal předsedou Státní rady (*Guowu yuan* 国务院)²⁶ a významně se zasadil o rozšíření reformu na venkově (Fairbank 2004: 454).

3.3. Změny na venkově po roce 1978

Od roku 1979 prošlo zemědělství výraznou proměnou. Hlavní změnou bylo zavedení systému tzv. plné odpovědnosti domácností (*baogan* 包干; Fairbank 2004: Ibid). Půda nadále zůstávala v kolektivním vlastnictví, ale rolníci ji dostali do ekonomického pronájmu podle velikosti domácností. Rolníci museli prodávat státu část své produkce za předem stanovené ceny. Kvóty státem odkupovaných obilovin nebyly příliš vysoké a přebytky si mohli rolníci ponechat pro vlastní potřebu nebo je prodat na volném trhu za vyšší tržní ceny. Vlastně došlo k dekolektivizaci, kdy bylo umožněno rolníkům samostatné hospodaření, ale bez převedení vlastnických práv půdy (Fairbank 2004: 453–6).²⁷

Tento systém se dobře osvědčil – během jediné sezony se stabilizovalo zásobování měst a byl zajištěn přísun surovin pro průmysl. Výrobní přebytky stimulovaly rozvoj zpracovatelského průmyslu, což přispělo k snížení nezaměstnanosti na venkově. Motivace, otevření volného trhu, možnost vedlejších přívýdělků i státní podpora (mezi lety 1978 až 1984 stát zvýšil ceny vykupovaných plodin) zvýšily životní

výboru KS Číny (*Zhongguo gongchandang zhengzhiju changwu weiyuanhui* 中国共产党中央政治局常务委员会).

²⁵ Premiérem zůstal až do roku 1987. Později kvůli podpoře studentských demonstrací v Pekingu v roce 1989 byl odejit z nejvyšší politiky.

²⁶ Státní rada je nejvyšším orgánem výkonné moci, vrcholným státním správním orgánem. Na základě ústavy a zákonů, přijatých VSLZ (viz str. 47) a jeho Stálým výborem, vydává příslušná zákonná ustanovení a nařízení.

²⁷ Doba pronájmu se postupně prodlužovala a stala se i dědičnou, což mělo přispět k dlouhodobějším investicím do zemědělské půdy.

úroveň na venkově a přispěly k zmenšení propasti mezi městskými a venkovskými oblastmi. (So 2013: 130) „Podařilo se tak snížit počet extrémně chudých z 260 milionů v roce 1978 na 96 milionů v roce 1985“ (Zhang 1999: 10).

Ekonomický růst měl být zajištěn především výše zmíněnou částečnou dekolektivizací, privatizací a otevřením trhu, ale také ekonomickou a politickou decentralizací, v rámci politiky nazvané „postoupení pravomocí a přiznání výhod“ *fang quan rang li* 放权让利 (Hála 2005: 295). S dekolektivizací venkova a rozrušením systému komun souvisely výrazné změny v administrativě. Mezi lety 1983–85 bylo 56 tisíc komun reorganizováno. Došlo k oddělení správy výroby a administrativy. Administrativní funkci komuny převzala obecní úroveň *xiangji* 乡级²⁸ (pod níž spadala vesnická úroveň *cunji* 村级,²⁹ která víceméně rozsahem odpovídala výrobní brigádě; Zhang: 1999). Ve snaze urychlit hospodářský růst a podnítit větší iniciativu místních administrativ, jim byla dána větší míra autonomie. Nově vzniklé administrativy včetně okresní úrovně *xianji* 县级 byly pověřeny výběrem daní, zároveň jim byla umožněna správa vlastních rozpočtů (So 2013: 134).

S větší ekonomickou svobodou se vrátilo mnoho problémů, které socialismus částečně zmírňoval. To bylo patrné především na zvyšování sociální nejistoty určitých skupin, jako byli staří, slabí, nemocní atd. V péči o ně hrála vždy významnou roli rodina, především pak nejstarší syn, který se měl postarat o rodiče ve stáří. Z tohoto důvodu se prioritou každé rodiny stalo zplození mužského potomka. Starým lidem nemajícím nikoho, kdo by se o ně postaral, bylo v rámci komun v omezené míře poskytováno tzv. 5 záruk (*wubaohu* 五保户, tj. záruka zajištění jídla, ošacení, ubytování, zdravotní péče a pohřbu).³⁰ Vycházelo se však z předpokladu, že takoví lidé tvořili absolutní menšinu, (mužský) potomek zůstával tedy nadále hlavní jistotou pro stáří (Madsen 1991: 673–5).

²⁸ Jedná se o čtvrtý stupeň administrativního dělení ČLR. Dělí se na tři hlavní typy: Městyse *zhen* 镇 (obsahuje městské jádro a okolní vesnice); obce *xiang* 乡 (oproti městysům jsou menší nebo odlehlejší, často zahrnují vesnice a vesnické výbory) a uliční výbory *jiedao* 街道 (na rozdíl od městysů a obcí jsou součástí větší urbanistické oblasti).

²⁹ Jedná se o pátý stupeň administrativního dělení ČLR. Vesnice se mohou dělit na přirozené vesnice *ziran cun* 自然村, nebo administrativní vesnice *xingzheng cun* 行政村.

³⁰ Tento systém nebyl jednotný, v různých oblastech bylo zaručeno rozdílné množství materiálních jistot.

S rozpadem komun počátkem 80. let se důležitost rodiny jen prohloubila, nicméně v tu dobu vláda začala s hlubším prosazováním politiky plánované porodnosti (*jihua shengyu zhengce* 计划生育政策),³¹ jehož hlavním cílem bylo snížení růstu populace za účelem zlepšení ekonomické situace. Z počátku mírná politika začala být postupem času velmi systematická a místy až drastická (například nucené potraty ve vysokém stádiu těhotenství). Tato opatření jsou považována za jeden z největších zásahů vlády do života rodin (Madsen 1991: 674–675). Dodržování politiky plánované porodnosti bylo na venkově obecně zdrojem napětí mezi úředníky a obyvatelstvem. Úředníci byli často v nesnadné situaci, kdy na ně bylo tlačeno z vyšších míst, aby striktně dodržovali politiku plánované porodnosti a na druhou stranu čelili nevoli místních rolníků. Pro mnohé úředníky však představovalo uplatňování politiky potencionální zdroj korupce a úplatků (Bernstein a Lü 2003: 94).

Částečná dekolektivizace vedla k větší ekonomické nezávislosti rolníků. Výroba se nadále měla řídit trhem, nikoli plánovanými kvótami a stát tak postupně ztrácel přímou kontrolu nad zemědělskou produkcí. Rodiny mohly rozhodovat o vlastní produkci a nakládat podle libosti s přebytky. Lidem se nyní otevřely nové možnosti jak rychle zbohatnout, ale i zchudnout. Nejen na venkově se začaly zvětšovat rozdíly mezi chudými a bohatými (Madsen 1991: 679). Reformy do jisté míry znamenaly přechod z relativně egalitářské společnosti do výrazně nerovné (So 2013: 136).

Úspěchy reformy nebyly vzhledem k rozloze ČLR celoplošné. Dekolektivizace v jistém slova smyslu znamenala krok zpět, protože rozloha přidělené půdy byla často příliš malá a neumožňovala rolníkům například použití zemědělské techniky. Výnosy z takových polí nebyly často vysoké, takže neposkytovaly rodinám velké přebytky, které mohly prodávat (So 2013; Sun 2002).

³¹ V České republice známější pod označením politika jednoho dítěte.

4. Zatížení rolníků v 90. letech

Přes důraz na reformy v zemědělství na počátku 80. let začal tento sektor koncem desetiletí stagnovat. V roce 1984 představilo 3. plénum 12. ÚV KS Číny svůj záměr soustředit se v příští fázi reforem především na městské oblasti. Vedoucí představitelé věřili, že rozvoj městských oblastí dokáže přispět i k rozvoji zemědělství, především pak v okolí měst. Vláda sice přislíbila další investice do zemědělství, ale to se neuskutečnilo. Mnohé vesnické oblasti zůstávaly nadále velmi málo rozvinuté (Sereghyová 2003: 5–6). 90. léta znamenala pokračování v otevírání Číny a prosazování ekonomických reforem, které bylo pozastaveno po potlačení prodemokratických demonstrací v roce 1989. Zatímco poslední dekáda 20. století se nesla ve znamení ohromujícího ekonomického růstu, především ve městech a průmyslu, zemědělství čelilo krizi.

Krise se projevovala zpomalováním růstu příjmů rolníků (*nongmin shouru* 农民收入), které v průběhu 80. let celostátně stoupaly závratnou rychlostí, ale toto tempo se právě v 90. letech, především pak po roce 1997, zpomalilo (Chen a Wu 2004: 177). Podle výzkumů provedených Ministerstvem zemědělství (*Nongyebu* 农业部) v roce 1998 čistý příjem velké části rolnických rodin klesl, což se týkalo především domácností, jejichž finanční zdroje pramenily výhradně ze zemědělské produkce (Bernstein a Lü 2005: 48–49). Zpomalení růstu příjmů rolníků spojují Chen a Wu (2005) a mnozí další odborníci s fenoménem tzv. (daňového) zatížení rolníků (*nongmin [de] fudan* 农民[的]负担[anglicky: *peasant burden*]).³²

Od roku 1984 se problém zatížení rolníků stával čím dál častěji diskutovaným tématem, především pak od poloviny 90. let. Podle statistik ministerstva zemědělství se průměrný roční příjem rolníků (*nongmin nian renjun shouru* 农民年人均收入) mezi lety 1994 a 1997 oproti roku 1993 ani ne zdvojnásobil, kdežto zatížení rolníků bylo až devětkrát větší než v roce 1993 (Chen a Wu 2004: 156–7). Stupňující se naléhavost řešení problému dokládaly nejrůznější dokumenty vydávané nejvyššími autoritami.

³² Podle analýz provedených autory deníku *Renmin ribao* 人民日报 (People's daily) se četnost tohoto termínu výrazně zvyšovala od konce 80. let (Chen a Wu 2005: 178).

Například v roce 1993 úřad ÚV KS Číny (*Zhonggong zhongyang bangongting* 中共中央办公厅) a úřad Státní rady (*Guowuyuan bangongting* 国务院办公厅)³³ společně vydaly „Naléhavou zprávu týkající se zmírnění zatížení rolníků“ (*Guanyu jianqing nongmin fudan de jinjitongzhi* 关于减轻农民负担的紧急通知). Téhož roku Státní rada uspořádala v Pekingu Celonárodní pracovní konferenci o zmírnění zatížení rolníků (*Quanguo jianqing nongmin fudan gongzuohuiyi* 全国减轻农民负担工作会议; Chen a Wu 2005: 45). Periodicky se tomuto problému věnovaly také nejvlivnější dokumenty ministerstva zemědělství (Li Xiande 2005:45).

Vymezení celkového zatížení rolníků nebylo zcela jednoznačné. Úřady jej spojovaly především s daňovým zatížením. Ovšem vzhledem k rozmanitosti daní, poplatků, příspěvků a mnohých dalších částek, které museli rolníci platit, spojovaly úřady často tento problém pouze s menší částí skutečného daňového zatížení (Li Xiande 2005: 45). Podle Chena a Wu (2005) a Bernsteina a Lüa (2003: 67–68) je nutné zahrnout do zatížení rolníků i tzv. skrytou zátěž (*yinxing fudan* 隐性负担) mezi kterou řadili negativní dopady způsobené povinným prodejem obilovin, povinnými manuálními pracemi a dalšími (např. nepříznivými trendy na trhu jako byl pokles cen zemědělských produktů).³⁴

V následujícím oddíle jsou popsány oficiální povinnosti rolníků a z nich plynoucí negativní dopady na jejich příjmy.

4.1. Oficiální povinnosti rolníků

4.1.1. Veřejná práce a povinný prodej naturálií

Veřejnou prací byli každoročně povinováni všichni tělesně zdatní rolníci s registrovaným pobytem na vesnici (tedy s *nongye hukou* 农业户口; Li 2004: 50).³⁵

³³ Státní rada je nejvyšším orgánem výkonné moci, vrcholným státním správním orgánem. Na základě ústavy a zákonů, přijatých VSLZ a jeho Stálým výborem (viz str. 47), vydává příslušná zákonná ustanovení a nařízení.

³⁴ Vzhledem k povaze a rozsahu této práce nebude těmto a dalším ekonomickým jevům souvisejících s tržními mechanismy v této práci věnována pozornost.

³⁵ Pokud nebyl rolník ve vesnici přítomen, mohli zaplatit jinému rolníkovi, aby práci odvedl za něj.

Existovaly veřejné práce dvojího druhu, které se vzájemně lišily náplní a rozsahem. První byla (vesnická) povinná veřejná práce (*nongcun yiwugong* (农村)义务工, která představovala pěti až desetidenní práci (za rok) v rámci katastru vesnice. Jednalo se například o budování protipovodňové ochrany, zalesňování volných ploch, stavbu a údržbu silnic a škol (Chen a Wu 2004: 151). Druhá byla kumulativní pracovní povinnost (*laodong jileigong* 劳动积累工) spočívající v deseti- až dvacetidenní činnosti (za rok) na hydrotechnických, zemědělských a zalesňovacích projektech v rámci obce či okresu (Bernstein a Lü 2003: 51).

Obecní úřady často nutily rolníky, aby místo veřejné práce zaplatili finanční kompenzaci (*yi zi dai lao* 以资代劳).³⁶ Podle oficiálních statistik příjmy z nucených poplatků nahrazující veřejnou práci vzrostly během roku 1991 o 33,7 procent (Chen a Wu 2004: 151). Roku 1993 nejvyšší úřady zakázaly místním úředníkům, aby nutili rolníky nahrazovat veřejné práce poplatky. Přesto bylo hlášeno mnoho případů porušování tohoto zákazu (Bernstein a Lü 2003: 50–51).

Rolníci museli kromě manuální práce odprodávat státu část své produkce. Státu se pomocí tohoto státního výkupu zemědělských produktů za fixní ceny (*tonggou paigou* 统购派购)³⁷ nadále dařilo zajišťovat zásobování měst a dodávání surovin pro průmysl. Objem a ceny odkupovaných produktů se velmi lišily, často i v rámci okresu. Jelikož výkupní ceny byly výrazně nižší než ceny tržní, zisk z prodeje často nepokryl rolníkům daně a náklady na produkci. Na mnohých místech zůstávala produktivita rolníků nízká a jejich už tak skromné výnosy byly ještě více zužovány státními odvody (Chen a Wu 2005: 171). Nelze se tedy divit, že se rolníci často zdráhali plnit stanovené kvóty. V důsledku toho byli místní úředníci nuceni uchýlit se k razantnějším opatřením, což mnohdy vedlo k otevřeným konfrontacím mezi rolníky a místními úřady (Chen a Wu 2005: 171–2; Li 2004: 53–54).

³⁶ Existovaly výjimky, kdy bylo umožněno kompenzovat poplatkem část pracovních dnů (Bernstein a Lü 2003: 50).

³⁷ V roce 1984 mimo obilovin byla vykupována i bavlna, dřevo, olej, záleželo na povaze oblasti. Nicméně později byly odkupovány i další zemědělské produkty (Chen a Wu 2005: 171).

4.1.2. Oficiální finanční povinnosti

V období před rokem 1978, se čistý zisk vzniklý odečtením nákladů od celkového zisku rozdělil mezi stát, kolektiv (komunu, výrobní brigádu atd.) a rolníky. Rolníci si tedy nebyli vědomi výše daní (Li 2004: 50). Po roce 1978 se daňová povinnost přesunula z kolektivu na jednotlivé rodiny, které tak pocítily přímé dopady daní a poplatků na jejich rozpočty. Oficiální finanční povinnosti rolníků se i přes složitost a regionální rozdíly mohly rozdělit do tří kategorií.

První byly daně určené státu v podobě zemědělské daně (*nongye shui* 农业税) a jejích doplňků jako například daň z místních plodin (*nongye techan shui* 农业特产税),³⁸ daň za pronajatou půdu (*gengdi zhanyong fei* 耕地占用费) atd.

Druhou kategorií byly daně odevzdávané vesnici a obci nazývané *santi wutong* 三提五统 (v této práci ji budu s přihlédnutím k jednotlivým významům používat překlad „tři rezervy a pět fondů“). Tři rezervy (*san tiliu* 三提留, resp. vesnické rezervy [*cun tiliu* 村提留])³⁹ byly finanční prostředky určené vesnické správě k pokrytí nákladů spojených s místní administrativou, zajištěním veřejných sociálních služeb atd. Pět fondů (*wu tongchou* 五统筹, resp. obecní fondy [*xiang tongchou* 乡统筹])⁴⁰ bylo určeno pro obecní pokladnu na pokrytí nákladů na vzdělání, údržbu veřejných komunikací, pořádání vojenských cvičení atd. (Bernstein a Lü 2000: 51–52; Li 2004: 47).

Podle státních nařízení uzákoněných v roce 1993 nesměly tři rezervy a pět fondů přesáhnout pět procent průměrného čistého příjmu obyvatele okresu v předcházejícím roce. Jak ale vyplývá z průzkumů ministerstva zemědělství a jiných, během první

³⁸ Od roku 1989 bylo po celé Číně velmi běžným jevem, že tuto daň platili rolníci bez ohledu na to, zda opravdu takové plodiny pěstovali (například konopí, len, místní ovoce a další; Li Xiande 2005: 50).

³⁹ *Tiliu* ve slovníku *Xiandai hanyu cidian* 现代汉语词典 (2012: 1278) je sloveso s významem „ponechat si část z celkového majetku.“ (从财物的总数中提取一部分留下来). Ve svém článku Li (2004: 47) překládá *tiliu* jako *contributions* [příspěvky], Bernstein (2000: 51) jako *retentions* [srážky]. Tian (2009: 148) jako *deduction* [odečtení, srážka].

⁴⁰ *Tongchou* ve slovníku *Xiandai hanyu cidian* (2012: 1309) je sloveso s významem „celkově plánovat a připravovat“ 统一筹划 Samostatné znaky mají pak následující význam *tong* 统 – „sbírat, hromadit“ a *chou* 筹 – „získávat finanční prostředky, zdroje“. Bernstein (2000: 51) tento termín překládá jako *unifieds* [sjednocení], Li (2004) používá podobný termín *unified planning* [sjednocené plánování].

poloviny 90. let docházelo k překračování této pětiprocentní hranice (Bernstein a Lü 2003: 52). Toto tvrzení podporují i příklady uváděné Chenem a Wu (2005). V roce 1996 Li Xiande provedl výzkum ve vesnici v převážně zemědělském okrese na jihu provincie Hubei 湖北 a z jeho analýzy vyplývá, že ve zkoumané oblasti představovaly tři rezervy a pět fondů víc jak desetinu čistého příjmu rolníka (Li 2005: 53). Podle mnohých studií docházelo k dodržování této hranice spíše v bohatších vesnicích, zatímco v chudších docházelo k překračování pětiprocentního stropu (Bernstein and Lü 2003:52, 60–1). Státní úřady spojovaly problém zatížení rolníků především s touto částí daní, a proto se snažily snižovat procentuální strop.

Třetí kategorii tvořily *jizi tanpai* 集资摊派,^{41,42} pro které v této práci budu používat překlad „příspěvky a poplatky“. Příspěvky a poplatky byly určeny na pokrytí výdajů místní správy nebo sociálních služeb na různých administrativních úrovních. Oficiálně se jednalo o poplatky za různé služby, např. udělení stavebního povolení nebo certifikátu o uzavření manželství, ale také o příspěvky na stavbu a opravu školy, regionální rozvoj a další.

Kanceláře ÚV KS Číny a Státní rady zveřejnily list 99 poplatků a příspěvků.⁴³ Okresní a obecní úřady velmi spoléhaly na tyto příjmy, které byly vedeny mimo řádný rozpočet (Bernstein a Lü 2000: 55). Právě kvůli faktu, že z těchto poplatků měly užitek především místní pokladny, se často stávalo, že počet a výše samotných poplatků závratně stoupaly (Bernstein a Lü 2000: 56).

Chen a Wu (2005: 178) se snažili dozvědět na základě rozhovorů s rolníky a úředníky, kolik takových poplatků existovalo. Podle jejich studií v některých okresech existovalo více než 150 různých poplatků a příspěvků. Jako příklady příspěvků (*jizi* 集

⁴¹ *Jizi* ve slovníku *Xiandai hanyu cidian* (2012: 608) je sloveso s významem: „shromažďovat kapitál/fondy“ 聚集资金. Bernstein a Lü (2000) i Li (2004) překládají jako *raised funds*, tedy česky vybrané (finanční) prostředky.

⁴² *Tanpai* ve slovníku *Xiandai hanyu cidian* (2012: 1260) je sloveso s významem: „sdílet (náklady, povinnosti a další) s každým, každou oblastí nebo každou pracovní jednotkou“ 叫众人或各地区、各单位分担(捐款、任务等). Bernstein a Lü (2000) i Li (2004) překládají slovo jako *apportionments*, tedy česky rozvržení nákladů.

⁴³ Na jejich stanovení se podílelo 24 nejvyšších úřadů, jejichž činnost souvisela s venkovskými oblastmi (Bernstein a Lü 2000: 54–55).

资) lze uvést příspěvek na stavbu vesnických a obecních administrativních budov (*jian xiangzhen bangonglou jizi* 建乡镇办公楼集资), příspěvek na stavbu vesnických a obecních školních budov (*jian xiangzhen jiaoxuelou jizi* 建乡镇教学楼集资), příspěvek na stavbu vesnických a obecních stanic propagujících politiku plánované porodnosti (*jian xiangzhen xuanchuan zhan jizi* 建乡镇计划生育宣传站集资), příspěvek na založení obecního podniku (*jian xiangzhen qiye jizi* 建乡镇企业集资; atd. Chen a Wu 2005: 179–180).

Li (2005: 53) píše, že snahy nejvyšších úřadů o snižování procentuálního stropu tří rezerv a pěti fondů jen vedlo k zvyšování poplatků a příspěvků. Chen a Wu (2005) uvádí mnoho příkladů, z nichž vyplývalo, že hlavní část daňového zatížení představovaly právě tyto poplatky a příspěvky, které často tvořily více jak 50 procent z celkové částky, jež museli rolníci platit. Lze zmínit jeden z mnoha případů, kdy rodina měla v roce 1996 platit 6,1 procenta z jejich příjmů za minulý rok, ale ve skutečnosti platili kvůli různým daním a poplatkům 19,8 procenta, v roce 1997 dokonce až 22,7 procenta (Chen a Wu 2005: 78). Podle statistik ministerstva zemědělství se výše poplatků a příspěvků mezi lety 1991 a 1996 třikrát zvýšila. Zjistit přesnou výši těchto poplatků bylo velmi nesnadné a mnohdy zcela nemožné, protože byly vybírány i v průběhu roku a byly vedeny jako mimorozpočtové příjmy. Kontrola výše a množství těchto poplatků byla tudíž velmi komplikovaná (Li 2005: 53–54). Právě tuto část finanční povinnosti spojovali všichni autoři s problémem nadměrného zatížení rolníků. Vzhledem k častému zneužívání poplatků a příspěvků se pro ně společně s pokutami (*fakuan* 罚款) vžilo označení Svévolná trojice (*San luan* 三乱; tedy: svévolné vybírání poplatků, svévolné vybírání příspěvků a svévolné uvalování pokut [*luan tanpai, luan jizi, luan fakuan* 乱摊派 乱集资 乱罚款]).⁴⁴

V pramenu i sekundární literatuře se setkáváme s nejednotným značením daní. Li Xiande (2004: 47) používá pro tři rezervy a pět fondů (*santi wutong*) označení *tiliu* [rezervy] s odvoláním na čínské zdroje. Pojem *tiliu* užívají i Chen a Wu (2005), ale není

⁴⁴ Někdy se v pramenu setkáme také s označením „svévolné vybírání daní, svévolné uvalování pokut a svévolné vybírání příspěvků“ *luan shoufei luan fakuan luan tanpai* 乱收费乱罚款乱摊派, což odkazuje i k zneužívání výběru daní.

jasné, kterou část oficiální finanční povinnosti pod tímto pojmem chápou. Kromě výše uvedených termínů používají i obecnější výrazy jako *fei* 费 [poplatek], *shui* 税 [daň], *feiyong* 费用 [poplatek], ovšem není zcela zřejmé, ke které části finanční povinnosti rolníků tyto pojmy odkazují, často se ale objevují ve výčtech společně s výše zmiňovanými třemi rezervami a pěti fondy, což by naznačovalo, že se jedná o různé příspěvky a poplatky (*jizi tanpai*).⁴⁵ V anglických publikacích nevěnujících se výhradně daňové problematice se explicitně nerozlišuje mezi jednotlivými platbami.

4.1.3. Negativní dopady daňového systému

Výše daní byla výsledkem složitého procesu vyjednávání mezi okresní, obecní a vesnickou administrativou. Zjednodušeně řečeno byly stanovovány na základě finančních potřeb úřadů a institucí na jednotlivých administrativních úrovních. Na obecní úrovni byly daně vybírány podle stanovených kvót. Takto určená částka byla poté rozpočítána dle pronajaté půdy mezi jednotlivé rolníky (Chen a Wu 2005). Chen a Wu (2005) poukazují především na celkové navyšování daňového zatížení rolníků a zároveň zdůrazňují, že rolníci platili kvůli různým poplatkům a daním mnohem více než městské obyvatelstvo, přestože příjmy rolníků byly značně nižší.

V sekundární literatuře (Tao, Liu, Zhang 2009: 106–8; Bernstein a Lü 2003: 61–7) se však setkáváme s názorem, že problém fiskálního systému na venkově nebyl jen v celkovém navyšování daní, ale také v jeho značně regresivní povaze. Příjmy všech rodin byly započteny dohromady, tudíž průměrný příjem značně navyšovaly rodiny bohatších rolníků nebo rodiny mající vedlejší příjmy, které byly neefektivně zdaňovány. Pro nízkopříjmové rodiny tedy znamenaly daně daleko větší zatížení než pro bohatší rodiny, což přispívalo k prohlubování jejich chudoby a k finančním rozdílům na venkově (Tao a Liu 2005: 499).

⁴⁵ Li Xiande (2005) píše, že rolníci museli platit poplatek na obecní fondy (*xiang tongchoufei* 乡统筹费), což jen přispívá k nejednoznačnosti termínů.

Na rozdíl od Chen a Wu (2005), kteří se domnívají, že problém zatížení rolníků a zvyšování daňového zatížení byly otázkou celého venkova, Bernstein a Lü (2003: 68–70) upozorňují na rozmanitost venkovské Číny danou historickými, geografickými a dalšími faktory. Ve své publikaci vymezují celkem tři území – tzv. průmyslovou zemědělskou Čínu, zemědělskou Čínu a nízkopříjmovou západní Čínu. První zmíněná oblast zahrnovala především pás provincií na východním pobřeží a oblasti kolem velkých měst, kde od konce 80. let do poloviny 90. let prudce stoupal počet obecních podniků (*xiangzhen qiye* 乡镇企业; anglicky: TVEs, tj. township and village enterprises), ať už se jednalo o podniky v soukromém vlastnictví či podniky řízené místními úřady. Příjmy a daně z těchto podniků hrály významnou roli v možném uvolnění nebo dokonce úplném vyřešení zatížení rolníků (Bernstein a Lü 2003: 68–70).⁴⁶

Zemědělská Čína představovala pás provincií v centrální Číně (provincie Hunan 湖南, Hubei 湖北, Anhui, Sichuan, Jiangxi 江西 a Hebei 河北), jejichž hospodářství se z větší části opíralo o zemědělskou produkci. Na rozdíl od chudých oblastí tzv. nízkopříjmové západní Čínu nebyly podporovány státními dotacemi. Navíc zde často nebyly výhodné podmínky pro rozvoj firem. Místní úřady čelily rozpočtové krizi, kdy příjmy z daní nestačily na pokrytí nákladů na poskytování veřejných statků a služeb, čímž byli místní úředníci nuceni hledat další mimorozpočtové (často neoficiální) zdroje příjmů v podobě poplatků uvalovaných na místní zemědělce.

Bernstein a Lü (2003: 71–72) zdůrazňují, že právě na území zemědělské Číny bylo daňové zatížení rolníků největším problémem. Zjištění Chena a Wu (2005) z provincie Anhui a Li Xiandeovy výsledky terénního výzkumu v okrese provincie Hubei tato tvrzení potvrzují, neboť obě provincie spadají do pásu zemědělské Číny. Daného problému si všímají i Tao a Liu (2005), kteří píší, že výběr neoficiálních poplatků představoval problém především v provinciích centrální Číny, tedy zemědělské Číny.

⁴⁶ V jižní části provincie Jiangsu 江苏, části provincie Shandogu 山东 a příměstí Tianjinu 天津 zisky plynoucí z těchto podniků pokrývaly veškeré náklady na infrastrukturu a díky tomu byly místní úřady schopny poskytnout bezplatnou školní docházku a zdravotní péči (Bernstein a Lü 2003: 68–70).

4.2. Příčiny zvyšování finanční zátěže rolníků

Během 80. let společně s ekonomickými reformami docházelo i k změnám v místní správě. Okolo 56 tisíc komun bylo reorganizováno a došlo k jejich nahrazení obecními úřady. Místním (obecním a okresním) administrativám bylo umožněno spravovat část vlastního rozpočtu. V důsledku zvýšených pravomocí a povinností se místní administrativy stávaly stále komplexnější a diferenciovanější, což se projevilo v jejich rozrůstání, především na obecní úrovni. Na jednu stranu se místní administrativy těšily větší míře autonomie a měly více pravomocí, na stranu druhou byly nuceny financovat téměř vše z vlastních pokladen. Nejen chod místních administrativ, výstavbu místní infrastruktury, financování regionálního rozvoje, ale i pokrytí nákladů spojených s plněním centrální politiky, jako bylo zajištění povinné (devítileté) školní docházky (*yiwu jiaoyu* 义务教育), prosazování politiky plánovaného porodnosti, zajištění cvičení místní domobrany (*minbing xunlian* 民兵训练) či zajištění potřebných (*youdai* 优待; Chen a Wu 2005: 153).

V roce 1994 byla uskutečněna reforma systému přerozdělování daní (mezi centrální a místními vládami, (*fenshuizhi gaige* 分税制改革).⁴⁷ Nová politika se podle autorů dá shrnout takto: „Žádné daně z přebytků, žádné dotace deficitu, víc příjmů, víc utrácení.“ (招收不缴, 招支不补, 多收多支; Chen a Wu 2006: 153). Nový systém umožňoval místním úřadům ponechat si více příjmů plynoucích z finančních zdrojů mimo rozpočet, čímž mělo dojít k větší motivaci úřadů podpořit místní rozvoj. Na druhou stranu vláda zvýšila část odváděnou do státní pokladny a omezila svoje dotace. Právě v provinciích v centrální Číně tento fakt nutil místní administrativy k zvyšování poplatků uvalovaných na místní obyvatelstvo, protože neměly možnosti jiných příjmů, které by pokryly jejich náklady (Bernstein a Lü 2003: 104).

⁴⁷ Pro více informací o této reformě viz An Chen (2008).

4.2.1 Administrativa zdrojem finanční zátěže

Velkou zátěží pro místní pokladny se stala i samotná administrativa. Místním úřadům bylo umožněno spravovat vlastní rozpočty a najímat vlastní pracovníky, což vedlo na mnohých místech k nadměrnému zvyšování počtu administrativních pracovníků. Podle Chena a Wu (2005: 201) jedním z hlavních negativních dopadů reformy byl obrovský nárůst jednotlivých kanceláří (*jigou* 机构) a úředníků (*guanshi* 官吏) především na obecní úrovni. Svá tvrzení opírají o výsledky oficiálních sčítání lidu, z nichž vyplývalo, že v roce 1953 připadal jeden úředník na 600 obyvatel, v roce 1987 na 67 obyvatel a v roce 1998 dokonce na 40 obyvatel (Chen a Wu 2005: 201). Chen a Wu ovšem zdůrazňují, že v těchto statistikách nebyli zahrnuti učitelé a personál na výpomoc. Bernstein a Lü (2003: 97) s odvoláním na výsledky výzkumů některých čínských reportérů píše, že se počet personálu administrativy a stranických kanceláří během 90. let více než zdvojnásobil.

Chen a Wu (2005: 99–100) zpochybňují užitečnost velké části úředníků a zdůrazňují, že právě zvyšující se počet zaměstnanců především na okresní a obecní úrovni byl velkou finanční zátěží pro místní rozpočty a také hlavní příčinou nadměrného daňového zatížení rolníků. Tato tvrzení podporuje i analýza, kterou provedl Li Peilin 李培林 z Čínské akademie společenských věd (*Zhongguo shehui kexueyuan* 中国社会科学院). Podle ní okresní a obecní administrativy dohromady pojímaly 20 procent státních příjmů, ale financovaly až 71 procent všech veřejných zaměstnanců (Fewsmith 2008: 233). Stupňující se náklady na administrativu nutily místní úředníky získávat finanční prostředky, což činili vybíráním (často neoficiálních) poplatků a pokut od místního obyvatelstva.

V prvních čtyřech kapitolách pramene se často setkáváme s případy, kdy v místních administrativách bylo zaměstnáno více členů z jedné rodiny. Stagnace příjmů rolníků jen zdůraznila atraktivnost dobře placené práce v administrativě, především pak v chudých oblastech. Místní úředníci v takových oblastech zaměstnávali své příbuzné a docházelo často k vytváření institucí, jejichž užitek pro místní komunitu byl více než diskutabilní (Chen a Wu 2005). Nadměrný počet administrativních pracovníků byl

častější jev v oblastech, kde většina příjmů místních obyvatel pramenila z pěstování obilovin, což přispívalo k prohlubování zátěže místních rolníků; (Zhang 1999: 322).

Najímání nadměrného počtu úředníků bylo znakem nedostatečné státní kontroly nad místními úřady (Bernstein a Lü 2003: 96). Na konci 90. let vláda vyhlásila záměr výrazně snížit objem administrativy. Ovšem jak Chen a Wu (2005: 101–2) s odvoláním na průzkum v deníku *Renmin ribao* píše, tempo restrukturalizace okresních a obecních administrativ v roce 2000 výrazně zaostávalo za původním plánem.

Podle autorů si je nutné uvědomit celkovou finanční zátěž spojenou s administrativou, která se neomezovala jen na výplaty úředníků – nezbytné bylo obstarat i finanční prostředky na peněžní bonusy, nákup vybavení kanceláří, stavbu administrativních budov, atd. Chen a Wu (2005: 201–202) ukazují na mnohých případech na rozmařilost místních úředníků, kteří stavěli okázalé administrativní budovy, nakupovali limuzíny nebo pořádali nákladné večeře.

Hodování na obecní útratu (*gongkuan chi he* 公款吃喝) bylo na venkově podle autorů velmi rozšířeným a vážným problémem. „*Mao Zedongův slavný výrok, že „revoluce není, jako zvat hosty na jídlo!“ se v současnosti změnil na „Při revoluci nejde o hosty, hlavní je jídlo!“*“ (毛泽东过去说一句名言 „革命不是请客人吃饭“, 现在变成了 „革命不是请客人, 就是吃饭“; Chen a Wu 2005: 242). Místní úředníci využívali jakoukoliv příležitost, aby mohli jíst a pít na obecní útratu (například návštěvu inspektorů, povýšení kolegy, pomoc při katastrofách a další). Chen a Wu (2005: 243–4) uvádějí dva případy z let 1998 a 1999, kdy se vlastníci restaurací soudili s okresním úřadem kvůli nezaplaceným účtům za pohoštění. V obou případech vlastníci soudní proces vyhráli, nicméně místní úřady nedisponovaly dostatečnými prostředky, a tak musely majitelům podstoupit část obecního majetku.

Přes mnohé snahy se vládě nedařilo získat tento fenomén pod kontrolu, což souviselo se sníženým dohledem nad místními pokladnami. Z výpovědi jednoho úředníka se autoři dozvěděli, že v účetních knihách byla kolonka s názvem jiné náklady (*qita zhichu* 其他支出), pod kterou se mohly skrýt mnohé položky výdajů (Chen a Wu 2005: 239–240).

Oproti období před rokem 1978, kdy byla propagována šetrnost, se během reformního období stalo všeobecně rozšířeným jevem dávat na odiv hmatatelné důkazy pokroku v podobě výstavních oficiálních budov, nových automobilů, vysokorychlostních silnic a pořádání nákladných hostin (Bernstein a Lü 2003: 94).

4.2.2 Snaha o ekonomický rozvoj a modernizaci

Znakem 90. let byla snaha vlády o co nejrychlejší ekonomický růst a dosažení modernizace v co nejkratší době (Tao, Liu, Zhang 2009: 124). Centrální vláda a provinční vlády v souvislosti s tím vyhlášovaly cíle, kterých měly nižší administrativy dosáhnout (v čínštině označované jako *dabiao shengji* [dosáhnout vytyčeného standardu a zdokonalení] 达标升级). Nejednalo se jen o cíle ekonomického rozvoje, ale také o dosažení určitých standardů souvisejících se zlepšením vzdělání a infrastruktury, s dodržováním plánované porodnosti atd. Splnění těchto cílů si ovšem často žádalo velké investice (Chen a Wu 2005: 233–4). Chen a Wu (2005: 230) poukazují na fakt, že na rozdíl od městských oblastí se vesnické administrativy nemohly spoléhat na dostatečné dotace z vyšších míst. V mnohých okresech, které autoři navštívili, se realizace cílů stala velkou finanční zátěží pro místní pokladny.⁴⁸

Autoři v souvislosti s touto problematikou uvádějí případ z kampaně z roku 1996 nazvané Eliminování prázdných vesnic (*Quxiao kongbai cun* 取消空白村).⁴⁹ Jedním z hlavních vytyčených cílů této kampaně bylo zřídit podniky v každé vesnici (Chen a Wu 2005: 228). Na základě rozhovoru s úředníkem z městysu Anfengtang *Anfengtang zhen* 安丰塘镇 z okresu Shou 寿 se autoři dozvěděli o přímých dopadech této kampaně, která, jak později zjistili, se neomezovala jen na okres Shou, ale byla rozšířená po celé provincii Anhui. V daném městysu vedly snahy o zřízení firem, konkrétně gumárny,

⁴⁸ Například podle stanovených standardů měly být školy minimálně dvoupodlažní, jejich zdi měly být cihlové, měly mít zahradu atd. Na druhou stranu se objevovaly cíle, jejichž užitečnost byla pro místní komunity diskutabilní. Jedním z takových byla snaha výstavby kulturního centra nebo více proudové dálnice zajišťující spojení s okolím. Podobných cílů autoři uvádějí nepřeberné množství (Chen a Wu 2005: 233–4).

⁴⁹ Slovo „eliminovat“ mělo podtrhnout důležitost této kampaně, která v důsledku nátlaku z vyšších míst probíhala pod velkým časovým tlakem. (Chen a Wu 2005: 228).

chemičky, zinkovny a dalších k zadlužení místní pokladny. Na vině byly především nedostatečné znalosti trhu, nevhodné umístění bez adekvátních odbytišť a surovinových zdrojů a nedostatek znalostí v oboru. Zatímco úředníci, kteří zakládali firmy a zprostředkovali nevýhodné půjčky, byli povýšeni za vynikající politický úspěch (*zhengji tuchu* 政绩突出), městysu zůstaly dluhy, které přesahovaly deset milionů *yuanů* (Chen a Wu 2005: 228–30). Bernstein a Lü (2003) upozorňují, že právě požadavky na zakládání firem a uspíšení ekonomického vývoje v oblastech, kde pro to nebyly vhodné podmínky, byly jedním z hlavních příčin finančního zatížení místních pokladen a rolníků.

Chen a Wu (2005) poukazují na kariéristické chování mnohých místních úředníků, kteří se v honbě za povýšením snažili spíše zalíbit svým nadřízeným než být prospěšní místním komunitám. Úředníci využívali svého krátkého funkčního období k uskutečnění různých projektů,⁵⁰ kterými chtěli udělat dojem na své nadřízené. Takovéto image projekty (*xingxiang gongcheng* 形象工程) byly často ukvapené a měly neblahé dopady na místní komunity. Jako příklad Chen a Wu uvádějí případ z městyse Huagou 花沟 v okrese Guoyang 涡阳, kde místní úředníci vyhlásili tzv. 40 000 projektů (*si wan gongcheng* 四万工程),⁵¹ které byly na počátku velmi vyzdvihovány nadřízenými v okrese, ale v konečném důsledku měly fatální dopady. Aby mohl vzniknout desetikilometrový pás zeleně, byly zbourány domy 87 rodin, a to bez dostatečných kompenzací na stavbu nových domů,⁵² nedobrovolně vložené náklady se rolníkům nevrátily a naopak celý projekt zadlužil místní pokladnu (Chen a Wu 2005: 238–9). Z výpovědi jednoho úředníka se autoři dozvěděli, že mnozí úředníci se na mnohých místech snažili prodělečné projekty udržovat pomocí finančních prostředků, které získávali od místních rolníků nebo zadlužováním místních pokladen. (Chen a Wu 2005: 243).

⁵⁰ Výběr úředníků do funkcí na obecní a okresní úrovni se konal každé 3 až 4 roky.

⁵¹ Konkrétně se jednalo o vysazení 10 000 *mu* 亩 (čínská jednotka plochy odpovídající asi 614 m²) lilí, 10 000 *mu* zeleniny, dále pak založení 10 kilometrového pásu vinné révy a zavedení chovu holubů v 10 000 chovatelských rodinách (Chen a Wu 2005: 238).

⁵² Počátkem roku 2001, v době návštěvy autorů, mnozí rolníci žili pod mostem, nebo v provizorních stanech (Chen a Wu 2005: 243).

Bernstein a Lü (2003: 88) zdůrazňují, že plnění cílů bylo jedním z hlavních kritérií,⁵³ od kterých se odvíjela výše platů a bonusů úředníků a jejich možnosti kariérního růstu. Na úředníky tedy nelze nahlížet jako na jednostranné viníky, ale spíše je vnímat jako součást existujícího systému. Mnozí vysoce postavení úředníci si protiřečili. Na jedné straně volali po razantním snížení zatížení rolníků, na druhé straně vyžadovali plnění cílů a kritizovali úředníky, v jejichž jurisdikci neprobíhalo plnění cílů dostatečně rychle. Ironií tedy bylo, že tlak na dosažení cílů spojených s místním rozvojem, jejichž financování často zatěžovalo rolníky, přicházel od autorit, které současně volaly po snížení finanční zátěže rolníků (Bernsteina a Lü 2003: 90).

Jak vyplývá z četných případů ve zkoumaném pramenu, činnost místních úředníků měla velmi mnohdy negativní dopad na místní komunity. Chen a Wu (2005) vidí jednu z hlavních příčin nadměrného zatížení rolníků především v chování místních úředníků.

4.2.3 Nelegální činnost místních úředníků

Situace na nejnižší administrativní úrovni vytvářela mnoho příležitostí ke korupci. Administrativy na obecní úrovni měly možnost samostatně kontrolovat část svých rozpočtů, z kterých měl být financován především místní rozvoj. Nezávislejší postavení místních samospráv poskytovalo i větší příležitosti k nekontrolovanému zneužívání veřejných financí. Dalším institucionálním zdrojem korupce bylo vybírání různých poplatků a pokut (Bernstein 109–12; Tao a Liu 2005: 490).

Chen a Wu ve své knize odhalují mnoho případů, kdy místní úředníci „využívali moc k vlastnímu obohacení“ (*yi quan mou si* 以权谋私; Chen a Wu 2005: 120). Podle autorů se pro některé úředníky změnila „služba ve jménu lidu [*renmin* – lid]“ (*wei renmin fuwu* 为人民服务) „na službu ve jménu peněz [*renminbi* – lidová měna,

⁵³ Vzhledem k často omezeným rozpočtům se jedním z kritérií pro případný postup pro obecní a vesnické úředníky stala schopnost splnit kvóty pro výběr daní. Dalšími kritérii mohlo být množství uvalených pokut v rámci plánované porodnosti, nebo množství vybraného obilí (Bernstein a Lü 2003: 93).

oficiální platidlo ČLR]“ (*wei renminbi fuwu* 为人民币服务; Chen a Wu 2005: 148).⁵⁴

V následující části jsou uvedeny některé z nejčastějších problémů, se kterými se autoři setkali.

4.2.3.1 Nevedení řádných záznamů

Úředníci často nevkládali potvrzení o zaplacení poplatků, pokut a dalších do účetních knih. Rolníkům vystavovali potvrzení platby na obyčejném kusu papíru, nebo jim vůbec žádné potvrzení nedali, čehož využívali k opětovnému vyžádání platby (Chen a Wu 2005: 26–7, 68). Jeden úředník žádal po staré ženě opětovné zaplacení daně (požadované) při založení domu (*zhai jidi shui fei* 宅基地税费). Žena ale nedostala potvrzení, a tudíž svou platbu nemohla dokázat. Úředník bral její počínání jako [zločin] odmítnutí nezaplacení daně (*kangshui zui* 抗税罪), starou ženu napadl a zabavil jí televizor (Chen a Wu 2005: 112–3).

Autoři se také setkali s vedením dvojích záznamů – jedněch, na kterých byla nižší částka kvůli snížení obnosu určeného vyšším úřadům a druhých, které obsahovaly vyšší částky, jež byly ukazovány rolníkům, aby tuto částku zaplatili. Rozdíl mezi těmito částkami zůstal místní administrativě. Tato praktika, kterou autoři označovali jako jednu zátěž, dvě účetní knihy (*yi zhong fudan liang ben zhan* 种负担两本帐), byla podle nich velmi rozšířená (Chen a Wu 2005: 70, 43).

4.2.3.2 Paušalizace poplatků a zavádění vlastních poplatků

Zneužívání vybírání poplatků bylo velmi rozšířené, především pak jejich svévolné navyšování, paušalizace, zavádění vlastních neoprávněných poplatků atd. Na mnohých místech, jež autoři navštívili, se platila daň z chovu prasete (*zhutoushui* 猪头税) bez ohledu na to, zda rodina prase chovala (Chen a Wu 2005: 181, 55).

Místní úředníci často využívali různé záminky k uvalování vlastních poplatků. Například využili Zákon na ochranu přírody (*huanjing baohu fa* 环境保护法)

⁵⁴ Poprvé ho použil Mao Zedong během projevu v roce 1944 k počtě padlým spolubojovníkům. Později se stal jedním z klíčových hesel KS Číny, které zdůrazňoval, že zájmy nejširších mas jsou na prvním místě.

k vytvoření vlastního poplatku za vypouštění znečišťujících látek (*wuranwu paifang fei* 污染物排放费), který museli platit všechny domácnosti kvůli kouři vycházejícímu z komína (Chen a Wu 2005: 181). Na jiných místech se setkali s tzv. poplatkem za špatný přístup (*nengdu fei* 能度费), který museli rolníci zaplatit, pokud se nechovali slušně při výběru daní (Chen a Wu 2005: 182). V jedné vesnici dokonce lidé platili poplatek, kterému nebylo rozumět. Poplatek nazvaný *jisheng fu yu fei* 计生扶育费 souvisel s plánovanou porodností (*jisheng* 计生), ale nebylo zřejmé, co znamená spojení *fuyu* 扶育 (*fu* [podporovat] a *yu* [mít dítě; vzdělávat]; Chen a Wu 2005: 56).

4.2.3.3 Neoprávněné uvalování pokut

I když se pokuty nedotýkaly života všech obyvatel, představovalo jejich zneužívání velmi rozšířený problém. Pokuty byly udělovány např. za včasné nezaplacení daní nebo poplatků, porušování politiky plánované porodnosti, atd. Korupci napomáhal fakt, že si místní úředníci nevedli evidenci pokut (Bernstein a Lü 2003: 57–8), jejich výši často určovali dle vlastního uvážení, nebo pokutovali vesničany na základě neopodstatněných obvinění (Chen a Wu 2005: 55).

Velmi často byly zneužívány pokuty spojené s porušováním plánované porodnosti (*jihua shengyu fakuan* 计划生育罚款). Autoři ve spojitosti s vymáháním těchto pokut uvádějí otřesný případ, kdy několik úředníků v okrese Lixin 利辛 mezi prosincem 1998 a květnem 1999 uvěznilo kolem 200 lidí do provizorních vazeb.⁵⁵ Po domnělých vinících bylo požadováno, aby zaplatili pokuty například za překročení limitu povolených porodů (*chaosheng* 超生) nebo za bránění úřednímu výkonu (*fang'ai gongwu* 妨碍公务). Hlavním důvodem jejich počínání bylo získání peněz od rolníků, například těch, kteří si vydělali jako námezdní síla ve městech. Jedna žena obviněná z nepovoleného těhotenství (*wu zheng huaiyun* 无证怀孕) byla nucena porodit ve strašných podmínkách a dokonce byli zatčeni i její příbuzní, kteří ji po porodu navštívili (Chen a Wu 2005: 183–4). Současně na mnohých místech úřady nebránili rodinám mít

⁵⁵ Rolníci byli drženi v jakýchsi celách (chlívcích pro prasata), které nebyly opatřeny ani sociálním zařízením nebo topením. V některých byli drženi rolníci v absolutní tmě, následkem čehož jeden starší muž oslepl.

více dětí, pokud disponovaly dostatkem finančních prostředků potřebných k úhradě pokut, což vedlo k nárůstu počtu dětí narozených načerno (*hei haizi* 黑孩子; Chen a Wu 2005: 182).

Rozbujelá korupce byla důkazem nedostatečné efektivní kontroly z vyšších míst a dalších institucionálních nedostatků v administrativě. (Bernstein a Lü 2003: 110) Takovými nedostatky bylo například nedostatečné vymezení vlastnických práv rolníků, absence transparentnosti veřejných financí, znemožnění veřejného dohledu a v neposlední řadě nízká vymahatelnost zákona. Především byl na vinně celkový politický systém jedné strany postrádající smysl pro místní odpovědnost a dohled veřejnosti (Tao a Liu 2005: 490). Nelegální činnost místních úředníků velkou měrou přispívala k zhoršení finanční situace rolníků a k vyostřování vztahů mezi rolníky a úředníky.

4.3. Důsledky nadměrného zatížení rolníků v 90. letech

4.3.1 Napětí na venkově

V důsledku nespokojenosti rolníků s daněmi a poplatky, korupcí místních úřadů, nelegálními poplatky, znečišťování životního prostředí velkými závody a mnohým dalším se v průběhu 90. let stále častěji objevovaly petice (*xinfang* 信访), demonstrace (*shiwei* 示威), shromáždění (*jihui* 集会) a další projevy nespokojenosti (Chen a Wu 2005: 57). V pramenu se setkáváme především se snahou rolníků podávat petice k vyšším úřadům (*shangfang* 上访),⁵⁶ tedy stěžovat si oficiální cestou. Předmětem petic byly většinou stížnosti rolníků kvůli korupci místních [vesnických a obecních] úředníků (*cunzhen ganbu fubai* 村镇干部腐败), problému nadměrného zatížení (*nongmin fudan [guo]zhong de wenti* 农民负担[过]重的问题) a špatnému zacházení ze strany místních úřadů (Chen a Wu 2005: 93; 154).

V případech nezaplacení (často nelegálních) poplatků a daní místní úřady za pomoci speciálních výběrčích skupin (*zhengshou gongzuodui* 征收工作队) nebo

⁵⁶ Bernstein a Lü (2003: 116) ale upozorňují, že ne všechny projevy nespokojenosti byly legální, například docházelo ke zdržování platby, zatarasování cest, útokům na úředníky atd.

komand (*tujidui* 突击队) konfiskovaly zemědělské náčiní, potravinové zásoby, domácí zvířata i vybavení domu. V mnohých případech byl tento postup doprovázen ničením majetku, zatýkáním a dokonce fyzickým napadáním (Chen a Wu 2005: 157, 105, 56). Během tzv. Proti daňového povstání⁵⁷ ve vesnici Dagao 大高 v okrese Lingbi 灵璧 bylo během jednoho dne (5. 10. 1997) zatčeno 52 lidí, mezi kterými se ocitli váleční veteráni a dokonce tříleté dítě. Zatýkání lidí bylo doprovázeno konfiskací a ničením majetku rolníků. Počinání pořádkových sil připomínalo některým starým lidem řádění „japonských ďáblů“ *riben guizi* 日本鬼子 během japonské expanze v Číně (1937–45).⁵⁸ Zadržení rolníci byli propuštěni až po zaplacení pokuty, na kterou si muselo mnoho z nich půjčit (Chen a Wu 2005: 105–35).

Rolníci se snažili upozornit centrální vládu na svoji často nelehkou situaci, a proto mnozí podávali petice Kanceláři Státní rady pro přijímání stížností (*Guowuyuan xinfang jiedai bangongshi* 国务院信访接待办公室) v Pekingu (Chen a Wu 2004: 93), přestože tento postup byl pro ně finančně náročný a často i nebezpečný. Místní úřady jim totiž mnohdy bránily v podávání stížností na vyšší místa nebo se jim za toto počinání mstily vězněním či dokonce usmrcením. V průběhu 90. let se objevovalo stále více smrtelných případů kvůli zatížení rolníků (*nongmin fudan ming'an* 农民负担命案; Chen a Wu 2005: 157, 47, 62).⁵⁹ Typickým příkladem byl známý smrtelný případ kvůli zatížení rolníků ve vesnici Shensai (*Shensai nongmin fudan ming'an* 申塞农民负担命案), při kterém byli 3. listopadu 1995 zabiti dva rolníci a jeden vážně zraněn, jako odvěta za jejich stížnost na místní úředníky (Chen a Wu 2005: 47). V tom samém roce bylo hlášeno v osmi provinciích třináct podobných případů, které vedly k úmrtí rolníků. Vláda se proto snažila vyslat jasný signál, aby předešla takovým incidentům, a proto byla poprava viníků provedena v přímém přenosu v sídle okresu, namísto běžného

⁵⁷ Na počátku byl výše zmíněný případ napadení staré ženy úředníkem. Ženě hrozilo zatčení, proti kterému se postavili místní obyvatelé a daný úředník se proto obrátil na vyšší úřady o pomoc. Vyšší úřady informoval, že místní rolníci odmítají platit daně.

⁵⁸ Japonští vojáci se nechvalně proslavili svým bezohledným chováním vůči civilnímu obyvatelstvu. Dodnes jsou krutosti spáchané japonskými vojáky na čínském obyvatelstvu velmi citlivým tématem a odrážejí se ve vztazích obou zemí. Nejznámějším případem byl tzv. Nankingský masakr *Nanjing Datusha* 南京大屠杀 z roku 1937, kdy bylo brutálním způsobem zabito až tři sta tisíc Číňanů.

⁵⁹ Smrtelný případ označuje buď sebevraždu rolníka, nebo jeho smrt zaviněnou místními úřady.

hlavního města provincie (Chen a Wu 2005: 50). Přes snahy centrální vlády předejít podobným tragédiím, došlo v roce 1998 k události, kdy byli kvůli vyžádání auditu vesnických financí zabiti čtyři rolníci a jeden nezletilý vážně zraněn (viz kapitola „Zlosyn vládne vesnici“; Chen a Wu 2005: 49–76). Téhož roku se odehrálo šest podobných případů a v roce 1999 bylo hlášeno dalších osm v provinciích Hunan, Sichuan, Hubei, Gansu a Henan. Autoři zdůrazňují, že toto byla jen špička ledovce a je otázkou, kolika případům se nedostalo slyšení (Chen a Wu 2006: 135–136, 157).

So (2013: 132) píše, že během 90. let se staly protesty na venkově velmi běžným jevem a jejich hlavním cílem bylo poukázat na nelegální činnost místních úředníků a nadměrné daňové zatížení rolníků. Pokud se podíváme na cíl protestů, nebyly primárně namířeny proti centrální vládě, ale proti místním autoritám. Protestující zaštiťovali své jednání oficiálními hesly centrální vlády, jako bylo například uvolňování (daňové) zátěže (*jian fu* 减负). Podle Soa (2013: 133) v takovém uvažování lze vysledovat tradiční představu odrážející se v úsloví „*nebe vysoko, císař daleko*.“ (*Tian gao, huangdi yuan* 天高皇帝远), které poukazuje na vzdálenost centra a malý vliv na místní oblasti, což se v důsledku částečné decentralizace ještě více prohloubilo.

Centrální vláda opakovaně vydala v reakci na stupňující se násilí ze strany místních úředníků mnohá prohlášení: „Mnoho našich vedoucích stranických a státních kádrů na lokální úrovni (*difang dang zheng lingdao* 地方党政领导) nedokáže správně čelit některým nově vzniklým situacím a problémům na venkově a navíc se snadno uchyluje k použití násilí za pomoci pořádkových sil (*gong'an* 公安), ozbrojené policie (*wujing* 武警) a místní domobrany (*minbing* 民兵), což jen zesiluje napětí“ (Chen a Wu 2005: 78–9). Chen a Wu (2005: 79) upozorňují, že podobných prohlášení a různých dokumentů byla vydána celá řada, ale nepříspěly k zásadnímu řešení situace. Tyto dokumenty ale nepředstavovaly opatření k efektivnímu řešení problému, protože nevymezovaly tresty a jejich prosazování nebylo doprovázeno dostatečným dohledem z vyšších míst. Ukazovaly tedy jenom zájem strany, ale méně už její schopnost problém efektivně řešit (Chen a Wu 2005: 158).

4.3.2. Migrace do měst

V důsledku vyššího finančního zatížení rolníků došlo ke zhoršení jejich ekonomické situace a následně k poklesu jejich konkurenceschopnosti vůči zahraničním dodavatelům zemědělských produktů. Chudí rolníci si často nemohli dovolit zdravotní péči a negativně se to odrazilo i na přístupu jejich dětí ke vzdělání, protože si mnozí nemohli dovolit vysoké poplatky za vzdělání. Snaha zlepšit svoji finanční situaci nutila mnohé rolníky k odchodu do měst, kde se snažili najít práci, aby mohli materiálně pomáhat svým příbuzným na venkově. Podle oficiálních odhadů více než 60 procent migrujících dělníků pocházelo z převážně zemědělských oblastí provincií Sichuan, Anhui, Hunan, Hubei, Henan a Guangdong 广东(Chen a Wu 2005: 225–6).

Tito dělníci představovali levnou pracovní sílu, která umožňovala rychlou výstavbu měst a rozvoj průmyslu v pobřežních oblastech. Chen a Wu (2005: 228) ukazují, že se některým z nich podařilo vypracovat na úspěšné podnikatele. Drtivá většina toto štěstí neměla. Zatímco se městské obyvatelstvo těší bezplatnému školství, bezplatné zdravotnické péči, sociálním jistotám, migrujícím dělníkům jsou tyto výhody odepřeny a stávají se z nich kvůli systému *hukou* občané druhé kategorie (*erdeng gongmin* 二等公民). Systém *hukou* sice rolníkům umožňoval registrovat se v menších městech, ale ve větších a velkých městech to bylo obtížné. Rolníci tak žili ve městech nelegálně, čehož zneužívali zaměstnavatelé a nechávali je vykonávat horší práce za nižší mzdy. Přestože systém *hukou* prošel částečnými reformami, nebyl zcela odstraněn (Chen a Wu 2005: 229–230).

4.4 Shrnutí kapitoly

Zatímco v 80. letech docházelo k postupnému zmenšování rozdílů mezi městskými a vesnickými oblastmi, v průběhu 90. let byl zaznamenán opačný trend způsobený několika faktory – většími státními investicemi do městských oblastí, přetrvávajícími překážkami v migraci za prací a vyšším daňovým zatížením rolníků.

Rozpoznání a řešení zatížení rolníků věnovaly pozornost mnohé vládní orgány, nicméně kromě daňového zatížení nevzaly v potaz i tzv. skrytou zátěž, která plynula

především z veřejných prací a povinného prodeje naturálií. I samotnou daňovou zátěž nebylo jednoznačné určit, jelikož rolníci platili velké množství daní a poplatků. Ty se daly de facto rozdělit do tří skupin: zemědělská daň a její doplňky, tři rezervy a pět fondů a příspěvky a poplatky. Odvody všech těchto daní znamenaly především pro chudé rolníky značnou ekonomickou zátěž. Přes snahy vlády regulovat výši a množství daní se jí to nedařilo a, jak dokládají poznatky z pramene a literatury, nedařilo se jí ani efektivně snížit daňové zatížení. Příčin navyšování daní a poplatků bylo několik. Místní pokladny potřebovaly prostředky na zajištění plnění vytyčených cílů, dále byly nuceny investovat do místní infrastruktury, urychlit modernizaci (například zakládání obecních firem) a v neposlední řadě zajištění chodu samostatné administrativy, která se od konce 80. let výrazně rozrostla. Stát během reformního hnutí výrazně snížil svoje dotace a naopak po roce 1994 zvýšil část odváděných daní, takže finanční chod administrativního aparátu závisel na daních a poplatcích vybraných od rolníků, což mělo za následek další prohloubení jejich krize. Na daňové zatížení rolníků měla velký vliv nelegální činnost místních úředníků, kteří se často zajímali spíše o svůj vlastní prospěch či politickou image. Kvůli nedostatečné transparentnosti veřejných financí, nízké vymahatelnosti práva a znemožněnému dohledu místních obyvatel mnozí úředníci zneužívali veřejné finance, svévolně zaváděli vlastní poplatky, nevedli řádné záznamy o vybraných daních a poplatcích, paušalizovali jejich výběr, uvalovali neoprávněné pokuty apod.

Veškeré tyto problémy vyústily v průběhu 90. let v řadu petic vyšším úřadům a zvyšování se napětí na venkově. Nežádka docházelo k úmrtím nespokojených rolníků – často se jim místní úředníci mstili a nežádka jim přivodili smrt. Následkem daňového zatížení si část rolnických rodin nemohla dovolit zdravotní péči či zajištění přístupu svých potomků ke vzdělání. Mnozí proto odcházeli do měst s vidinou lepšího života a snažili se finančně podpořit svoje rodiny na venkově.

Na rozdíl od Chena a Wu (2005), kteří na základě svého výzkumu z provincie Anhui výše zmíněné problémy paušalizují na území celého čínského venkova, v literatuře (Bernstein a Lü [2003], Li Xiande [2005], So [2013] a další) se setkáváme s názorem, že se tyto problémy týkaly především zemědělských oblastí centrální Číny, tzv. zemědělské Číny. Právě v těchto oblastech se totiž místní pokladny musely spoléhat

především na finanční prostředky získávané od rolníků, zatímco v tzv. průmyslové zemědělské Číně mohly odlehčit daňovému zatížení zisky a daně z obecních podniků. Nastavený systém tak výrazně přispíval k prohlubování rozdílů mezi jednotlivými oblastmi Číny a znevýhodňoval především chudší zemědělské oblasti.

5. Venkov na počátku 21. století

Předchozí kapitola ukázala, že v 90. letech 20. století a na samém počátku 21. století se v čínském zemědělství začaly projevovat negativní důsledky reform provedených v 80. letech a na počátku 90. let. Tento vývoj konstatuje i jiná literatura, podle níž se koncem 20. století prohlubující krize na venkově odrážela mimo jiné i v rostoucím počtu rolnických protestů, petičních hnutí a občasných výtržností (So 2013: 136, MacFarquhar 2011: 583). Jedním z důvodů zemědělské krize byla výše zmíněná stagnace příjmů rolníků, zaviněná mnohými ekonomickými faktory a především daňovým zatížením rolníků (MacFarquhar 2011: 585).

Svou roli v nepříznivé situaci na venkově sehrál i nedostatečný zájem ze strany vlády v čele s Jiang Zeminem 江泽民,⁶⁰ která si kladla za hlavní cíl ekonomický rozvoj, především pak v průmyslu a městských oblastech. Navzdory posilování střední vrstvy a budování měst, většina obyvatel nadále spadala do nízkopříjmových skupin. Zvýšená industrializace, migrace do měst a další faktory přispěly k snížení počtu rolníků, avšak nadále tvořili významnou část obyvatel země (Fewsmith 2008: 233–244). Po období, kdy byl upřednostňován bouřlivý ekonomický vývoj v pobřežních oblastech, se ozývaly hlasy volající po napravení nerovnováhy v regionálním vývoji a po větším zájmu o méně rozvinuté části Číny (MacFarquhar 2011: 588). Část odborníků vyjadřovala obavy, že pokud nedojde ke koordinovanému vývoji ekonomiky, může to mít dalekosáhlé důsledky. K těmto odborníkům patřil například Li Peilin 李培林 z Čínské akademie společenských věd (*Zhongguo shehui kexueyuan* 中国社会科学院), jehož analýzy dokládaly rostoucí sociální konflikty a nespokojenost široké veřejnosti s dobovým stavem věcí (Fewsmith 2008: 234–8). Obrat v přístupu k výše zmíněným problémům přinesla obměna v politickém vedení země. V roce 2002 na 16. sjezdu KS Číny (*Zhongguo gongchandang shiliu ci quanguo daibiao dahui* 中国共产党十六次全国代表大会; zkráceně *shiliuda* 十六大) nastoupila tzv. čtvrtá generace vůdců (*Di si dai*

⁶⁰ Jiang Zemin zastával funkci prezidenta mezi lety 1993 až 2003.

第四代). Generálním tajemníkem KS Číny byl zvolen Hu Jintao 胡锦涛.⁶¹ V březnu 2003 během zasedání 10. Všečínského shromáždění lidových zástupců (*Quanguo renmin daibiao dahui* 全国人民代表大会; VSLZ)⁶² došlo k potvrzení personálních změn ve vedení strany – prezidentem byl zvolen Hu Jintao a předsedou Státní rady (tj. premiérem) Wen Jiabao 温家宝 (Gallagher 2005:23–4).⁶³ Prioritou nového vedení se stalo v první řadě vypořádání se s epidemií SARS, která byla úřady dlouho zamlčována.⁶⁴ Od března 2003 vláda podnikla razantní kroky, aby dostala situaci pod kontrolu, což si připsala jako velké vítězství (Fürst 2006: 40). Hlavními pilíři nové agendy bylo prosazování politiky člověk jako základ (*yi ren wei ben* 以人为本) a budování harmonické společnosti (*hexie shehui* 和谐社会). Vláda zdůrazňovala větší pozornost zvýšení životních standardů chudých obyvatel a přislíbila zlepšit sociální spravedlnost. V důsledku toho vyhlásila koncept vědeckého pojetí rozvoje (*kexue fazhan guan* 科学发展观), podle kterého ekonomický vývoj měl brát v potaz sociální a environmentální důsledky (MacFarquhar 2011: 582–5).

Hu Jintao i Wen Jiabao se v médiích úspěšně prezentovali jako státníci vnímající problémy venkova a západních oblastí Číny. První rok ve funkci oba přivítali příchod Čínského nového roku s rolnickými rodinami v odlehlých západních provinciích (Hála 2004: 522). Jejich vláda se neomezovala jen na symbolická gesta, ale začala podnikat mnohé skutečné kroky k zlepšení situace nejen na venkově (Gallagher 2005).

⁶¹ Hu Jintao se narodil roku 1942 v provincii Anhui. Hu Jintao prodělal poměrně strmou politickou kariéru, pro výčet jednotlivých stranických funkcí viz oficiální biografie – <http://www.chinatoday.com/who/h/hujintao.htm>.

⁶² VSLZ je zákonodárny orgán, který je volen na 5 let a zasedá jednou v roce. V meziobdobí jeho úlohu vykonává Stálý výbor VSLZ (*Quanguo renmin daibiao dahui changwu weiyuanhui* 全国人民代表大会常务委员会), který má přibližně 150 členů.

⁶³ Wen Jiabao se narodil v roce 1942 v Tianjinu. Pro výčet jednotlivých funkcí a stručný životopis viz <http://www.chinatoday.com/who/w/wen-jiabao.htm>.

⁶⁴ Epidemie SARS (anglicky: Severe Acute Respiratory Syndrome, čínsky: *Yanzhong jixing huxi zonghezheng* 严重急性呼吸综合征), do té doby neznámé choroby, vypukla v provincii Guangdong a rychle se šířila přes Hong Kong do okolních zemí. K šíření výrazně přispěla snaha úřadů celou situaci ututlat, což pro ČLR znamenalo celosvětovou ostudu.

Nová agenda již v počátcích vyjádřila zvýšený zájem o zlepšení životních podmínek rolníků a celkové situace na venkově. Wen Jiabao během projevu na 4. plénu VSLZ v roce 2006 zdůraznil nutnost řešení tzv. Tří zemědělských problémů (*sannong wenti* 三农问题 zkráceně označovaných jako *sannong* 三农), tedy problém zemědělství (*nongye* 农业), zemědělských oblastí (*nongcun* 农村) a zemědělců (*nongmin* 农民; Fewsmith 2008: 268).⁶⁵ Význam, jaký vláda přikládala zvýšení příjmů rolníků, podtrhoval i fakt, že se toto téma objevovalo v nejvýznamnějších dokumentech vydávaných centrální vládou v letech 2004 a 2005, jako byl tzv. Dokument číslo jedna (*Yi hao wenjian* 一号文件; Gallagher 2005: 28). Zajímavostí je, že vůbec poprvé od počátku ekonomických reforem vláda věnovala takovou pozornost zvýšení příjmů rolníků. I během období mezi lety 1982 až 1986, kdy byly reformy v zemědělství hlavní prioritou vlády, se kladl důraz především na zvýšení produkce, nikoliv na zvýšení příjmů rolníků (Lu a Wiemer 2005: 320).

Zvýšení příjmů rolníků mělo být dosaženo především odstraněním zemědělských daní a poplatků. Rovněž se vláda snažila zlepšit životní úroveň rolníků a omezit tak rostoucí sociální napětí na venkově, především prostřednictvím větších finančních investic do místní infrastruktury a zlepšení sociálního, zdravotního a vzdělávacího systému na venkově. Mary E. Gallagher (2005: 28) v této souvislosti uvádí, že Hu Jintao vycházel z předpokladu, že lepší finanční situace a sociální zabezpečení sníží požadavky na politická práva a předejde konfliktům.

5.1. Řešení daňové a rozpočtové problematiky

V daňové otázce navázala nová agenda na reformu fiskálního systému prováděnou v předešlých obdobích, která nesla název Reforma daně za poplatky (*Shuifei gaige* 税费改革; označována i jako *shui gai fei* 税改费; anglicky: Tax-for-Fee Reform). Pilotní experimenty této reformy probíhaly od roku 2000 v několika

⁶⁵ Tento pojem byl zaveden profesorem Wen Tiejunem 温铁军, který již koncem 80. let začal poukazovat na problémy venkova. Později se tento termín stal všeobecně používaný i vládními činiteli. Chen a Wu (2005) ho ve své publikaci také opakovaně zmiňují.

zemědělských okresech v provincii Anhui a později od roku 2002 byla tato reforma postupně zaváděna celostátně. Reforma si kladla za hlavní cíl snížit daňové zatížení rolníků zapříčiněné velkým počtem poplatků a daní, které rolníci museli platit. Princip reformy spočíval v sloučení velkého množství daní a poplatků (jak byl popsán v oddíle Oficiální finanční povinnosti) v jedinou jednotnou zemědělskou daň, což bylo provázeno rušením mnohých daní a poplatků (například bylo zrušeno placení tří rezerv a pěti fondů; Kennedy 2006: 43–5). K ulehčení situace mělo přispět i zrušení většiny povinných manuálních prací (Chen 2008: 329).

Kennedy (2006: 45–6) na základě výsledků svého výzkumu v chudých oblastech provincie Shaanxi a dalších čínských i světových pozorovatelů píše, že došlo k výraznému snížení daňového zatížení rolníků. Tento fakt se pozitivně promítl v nárůstu příjmu rolníků mezi lety 2004 a 2005, který byl největší od roku 1997 (MacFarquhar 2011: 268).

Vzhledem k negativní zkušenosti často svévolného vybírání poplatků na obecní a vesnické úrovni, byly dohledem nad místními rozpočty pověřeny okresní administrativy. V důsledku zrušení poplatků a daní se v chudých zemědělských oblastech staly obecní pokladny zcela závislé na finančních prostředcích z okresu. Ovšem okresy často obcím neposkytovaly dostatečné finanční kompenzace za ztráty vzniklé v souvislosti se zrušením některých poplatků a tak místní pokladny čelily finanční krizi. Reforma tedy na jednu stranu přispěla k výraznému uvolnění daňového zatížení rolníků, na druhou stranu měla neblahý dopad na poskytování veřejných statků a služeb v chudých zemědělských oblastech, kde místní administrativy byly závislé na poplatcích a daních od rolníků a neměly jiné zdroje příjmů Kennedy (2006: 55–7). Kennedy (2006: 56) zdůrazňuje, že problém netransparentnosti veřejných financí se jen přenesl z původně problematické obecní úrovně na okresní.

V roce 2004 vyhlásila vláda záměr zrušit zemědělské daně na venkově, čehož bylo opravdu do roku 2006 dosaženo (Chen 2008: 330). Přestože zemědělská daň představovala v daňovém rozpočtu centrální vlády jen zanedbatelný podíl (asi 1,7 procenta v roce 2003), pro administrativy na vesnické a obecní úrovni, především pak v oblastech bez možnosti jiných daňových základů, hrála zásadní roli (Lu a Wiemer 2005: 320). Zrušení zemědělské daně tedy muselo být spojeno s ustanovením centrálně

koordinovaného systému zajišťujícího přerozdělování dotací a s posunem odpovědnosti za poskytování veřejných služeb na vyšší místa. Lu a Wiemer (2005: 322) píše, že kdyby k těmto opatřením nedošlo, nebylo pro místní administrativy možné zajistit poskytování základních veřejných služeb.

Společně s fiskální reformou se vláda snažila o prohloubení reformy administrativ zaměřené především na snížení jejích výdajů (Tian 2009: 149–158). Cílem této reformy bylo snížit současný pětistupňový administrativní systém na třístupňový. Díky zaváděným opatřením mělo dojít k snížení nákladů na zaměstnance, což mělo zmírnit finanční napětí v místních pokladnách a zároveň zlepšit efektivnost administrativy (Tian 2009: 159). Jen během roku 2005 bylo zrušeno nebo sloučeno 1600 obecních administrativ, ke kterým se přidalo v roce 2006 dalších 798 (Tian 2009: 158). Chen (2008: 324–5) ale píše, že nadměrný počet úředníků je i nadále problém, především na okresní úrovni.

S novým systémem přerozdělování financí se objevily současně i nové problémy. Kvůli nedostatečnému vytyčení jasných pravidel sdílení financí mezi jednotlivými úrovněmi administrativy se mnohdy stávalo, že prostředky původně určené pro nižší úroveň byly použity na vyšších místech pro vlastní potřeby (Tian 2009: 154–7). Mnohé administrativy na nejnižší úrovni, především v chudých oblastech, čelily rozpočtové krizi, což se negativně projevilo na jejich schopnosti poskytování veřejných statků a služeb. V některých chudých oblastech došlo k výraznému zhoršení kvality školství – nedostávaly se prostředky na platy učitelů, opravy budov a někde ani na zajištění uhlí pro topení v zimě (Kennedy 2006: 50–2). V důsledku toho se musely mnohé administrativy zadlužit. Podle analýzy ministerstva financí to bylo až 35 procent všech obecních pokladen (Tian 2009: 155–6). Problém přerozdělování financí v rámci administrativy spočíval v dlouhé cestě, kterou jednotlivé dotace musely urazit k cíli, což často otvíralo dveře korupci. Tian (2009: 162) v této souvislosti uvádí výsledky auditu z deseti provincií z roku 2008, které odhalily, že přibližně 2,7 miliardy *yuanů* určených pro projekty rozvoje venkova byly použity k jiným účelům – například více než 58 milionů *yuanů* k nákupu bytů a automobilů.

5.2. Problematika obchodování s půdou

Nejen v důsledku nedostatku financí se vítaným zdrojem příjmů pro místní pokladny stalo obchodování s půdou pronajatou rolníkům. S odkazem na výzkumy mnohých čínských i zahraničních badatelů Tian (2009: 158) píše, že „přibližně 60–65 procent prostředků získaných z obchodování s půdou jde obecní administrativě. Vesnice obdrží přibližně 25–30 procent prostředků, kdežto rolníci jen 10–15 procent.“ Často velmi nízké kompenzace například dokládá případ z roku 2011 z oblasti Lufeng 陆丰 v provincii Guangdong, kde místním rolníkům finanční náhrada za zabavenou půdu podle jejich slov nestačila ani na nákup postele (*The New York Times*: 2011).

Půda se tedy stala vítaným zdrojem příjmů pro mnohé místní administrativy, ale zároveň nedostatečné finanční kompenzace způsobovaly napětí na venkově a to především v tzv. průmyslové zemědělské Číně a zemědělských oblastech ležících v okolí měst, kde byla zvýšená potřeba získávání půdy pro developerské a průmyslové projekty. V roce 2010 podle oficiálních statistik bylo hlášeno až 180 000 tzv. masových akcí *quntixing shijian* 群体性事件.⁶⁶ Téměř 60 procent z nich byly spjaté se spory o pozemky, kdy místní úředníci ve spolupráci s místními podnikateli a developery získávali půdu od rolníků za příliš nízké ceny (*The Guardian*: 2011).

V protestech lze podle Soa (2013:144–7) vysledovat oproti 90. létům určité odlišnosti. Protestující si začali uvědomovat, že ohlášení na vyšších místech nemělo velký efekt, a proto se snažili získat co největší pozornost. Projevovalo se to větší agresivitou protestů – časté byly případy zablokování silnic, ničení policejních vozů atd. Ve výše zmíněné oblasti Lufeng až 1 000 protestujících zablokovala silnice do centra, kde se nacházelo místní ústředí KS Číny a policejní stanice (*The New York Times*: 2011). So (2013:144–7) s odvoláním na analýzy upozorňuje na výraznou eskalaci násilí. Násilnosti mnohdy propukaly spontánně a sloužily jako ventil nahromaděného vzteku. Příkladem může být případ z roku 2008 v okrese Weng'an 瓮安 v provincii Guizhou 贵州, při kterém desetitisíce lidí zničily desítky vládních budov a policejních automobilů v reakci na snahu policie ututlat smrt jedné dívky. V této souvislosti So (2013:148) píše,

⁶⁶ Oficiální termín, jehož obsah není jednoznačný, v sobě slučuje případy sociálních nepokojů, včetně povstání, výtržností, ale i hromadných petic a veřejných projevů.

že demonstrující dali pouze průchod své frustraci, zášti a hněvu zapříčiněným nespokojeností s místními úřady. Organizovanost protestů zůstávala nadále nízká, protesty byly spíše menší a měly lokální charakter. Stejně jako během protestů proti nadměrnému zdanění a vybírání nelegálních poplatků byli rolníci vedeni spíše ekonomickými zájmy, než snahou o politické nebo strukturální změny (So: 2013:145–9). Protesty byly zaměřeny proti nelegální činnosti místních úřadů, nikoliv proti centrální vládě, která byla v očích rolníků „laskavá, protože snížila daně, aby ulehčila jejich břímě a zvýšila finanční dotace na rozšíření sociálních služeb pro místní obyvatele“ (So 2013:151). Protesty byly nicméně projevem velkého napětí na lokální úrovni a vypovídaly o vzrůstající ochotě lidí zapojit se do veřejného dění.

5.3. Budování nového socialistického venkova

Za účelem všestranného zlepšení situace na venkově byl roku 2006 vyhlášen záměr budování nového socialistického venkova (*jianshe shehuizhuyi xin nongcun* 建设社会主义新农村). Hlavní pilíře této koncepce spočívaly v dokončení zrušení zemědělských daní a především zvýšení finančních prostředků poskytovaných zemědělským oblastem. Centrální vláda od roku 2007 zvyšovala dotace chudším oblastem, aby mohly nejen zajišťovat poskytování veřejných statků, ale využívat získané finance také k investicím do místního rozvoje. Dotace byly určené především na pomoc nejchudším obyvatelům a na zlepšení školství a zdravotnictví (Ahlers a Schubert 2009: 57–8).

Vzhledem k velké finanční zátěži, kterou představovalo pro obecní pokladny zajištění devítiletého vzdělání, byly jeho financováním v roce 2001 pověřeny především okresy. V roce 2006 byla zákonem převedena odpovědnost za jeho poskytování a financování na provinční vlády. Zvýšení dotací centrálních a provinčních vlád umožnilo v méně rozvinutých oblastech většímu počtu studentů přístup ke vzdělání (MacFarquhar 2011: 588). Nicméně i nadále především v chudých oblastech musely místní školy spoléhat na různé poplatky od rodičů. Vláda se zavázala, že do roku 2007 zruší na venkově veškeré poplatky spojené s povinnou školní docházkou. Chudým studentům bylo navíc přislíbeno pokrytí nákupu učebních pomůcek a poskytování příspěvků na životní náklady spojené s pobytem na internátu (Tian 2009: 161).

Vláda začala také poskytovat dotace přímo rolníkům, aby podpořila jejich produkci a zlepšila jejich finanční situaci. Rolníci od vlády mohli získat různé příspěvky na nákup kvalitnějších semen, zemědělské techniky atd. (Tian 2009: 148). Vláda poskytovala tyto dotace také proto, aby zlepšila konkurenceschopnost čínských rolníků vůči exportérům ze zahraničí, především v reakci vstupu ČLR do WTO v roce 2001. V roce 2008 celkové dotace na zlepšení produkce rolníků představovaly skoro 10 procent celkových nákladů ČLR (Tian 2009: 149).

Dalším opatřením byla rekonstrukce systému zdravotní péče a prosazování nového systému zdravotního pojištění *xin nong he* 新农合, v rámci něhož se postupně zvyšovala částka dotovaná centrální vládou a místními administrativami, zatímco příspěvek rolníků zůstával poměrně nízký (v roce 2008 rolníci přispívali 20 *yuan*y, kdežto centrální a místní vláda dohromady 80 *yuanů*). Podle statistik v roce 2002 mělo zdravotní pojištění sotva 20 procent venkovské populace, kdežto v roce 2012 skoro 96 procent (*The Guardian*: 2012). V roce 2007 byl také představen nový systém poskytování základního sociálního zabezpečení na venkově (Tian 2009: 161–2). Ahlers a Schubert (2009: 55–8) na základě svého terénního výzkumu ve dvou chudých zemědělských okresech v provincii Zhejiang 浙江 docházejí k závěru, že se nejednalo pouze o vyprázdněný slogan, ale tento politický program obsahoval konkrétní kroky přispívající k boji s chudobou na venkově. Nicméně Ahlers a Schubert (2009: 58) upozorňují, že nelze úspěchy této politiky paušalizovat. Podle některých statistik vládní dotace zůstávaly nadále nízké a v mnohých případech nestačily na pokrytí ztrát způsobených v důsledku zrušení zemědělských daní a poplatků (Buckley 2011). Dorothy Solinger z University of California Irvine uvádí, že tato opatření představovala jen zárodečný stav a záleží na budoucí vládě, jak je dokáže rozvinout (*The Guardian* 2012). Přes snahy vlády se podle výsledků analýz ministerstva práce a dalších příjmová nerovnost mezi městským a vesnickým obyvatelstvem dále prohloubila (Buckley 2011). *The Guardian* (2012) na základě čínských statistik uvádí, že příjmy rolníků byly v roce 2012 třikrát nižší než příjmy obyvatel měst.

5.4. Shrnutí kapitoly

Počátkem 21. stol. špatná situace v zemědělských oblastech Číny si získala zvýšenou pozornost centrální vlády, což úzce souviselo s nástupem čtvrté generace vůdců v roce 2003.

Nová vláda v čele s Hu Jintaem a Wen Jiabaem již od počátku vyjadřovala zájem o zlepšení situace na venkově, zejména pak o zvýšení příjmů rolníků a snížení jejich daňového zatížení. V této otázce navázala na reformu daní za poplatky z roku 2002, která nahrazovala mnohé daně a poplatky jednotnou zemědělskou daní. S cílem ještě většího odlehčení daňového zatížení rolníků, se vláda zavázala zrušit tuto zemědělskou daň, k čemuž došlo podle plánu v roce 2006. Tyto snahy sice měly pozitivní vliv na příjmy rolníků, nicméně měly negativní dopad na místní pokladny, především v zemědělských oblastech, kde místní administrativy spoléhaly na daně a poplatky vybírané od rolníků. Deficit v rozpočtu obecních pokladen měl být vyrovnáván dotacemi poskytovaných centrálními a provinčními vládami, tak aby bylo umožněno jejich fungování a zajištěno poskytování veřejných služeb a statků. Samotná administrativa byla podrobena změnám a snahám o snížení počtu úředníků, tedy i nákladů na její provoz. Systém přerozdělování financí měl však své slabiny (například nedostatečně vymezená pravidla toku financí), což vedlo některé vyšší administrativy k použití prostředků pro vlastní účely. Následkem čehož nižší především obecní administrativy čelily rozpočtovým krizím a zadlužení.

Mnohé místní pokladny se rozhodly své finanční problémy řešit obchodováním s půdou pronajatou rolníkům, zejména v oblastech blízko měst, kde byla zvýšená poptávka po stavebních pozemcích. Finanční náhrady za vyvlastněnou půdu byly často nedostatečné a staly se tak hlavní příčinou petic a protestů rolníků. Stejně jako v 90. letech byly tyto protesty namířeny proti místním úřadům a ne proti centrální vládě, která byla v očích rolníků vnímána pozitivně.

Jedním z hlavních přínosů vlády Hu Jintaa byl program nazvaný budování nového socialistického venkova, jenž spočíval ve zvýšení finančních dotací do zemědělských oblastí. Tyto dotace měly být určeny na poskytování veřejných sociálních služeb na

venkově (především zvýšení úrovně školství a zdravotnictví), dále nejchudším obyvatelům a také na podporu produkce a konkurenceschopnosti rolníků.

Velkou změnou za vlády Hu Jintaa byla snaha odklonit se od překotných investic v pobřežních oblastech a více podporovat oblasti centrální a západní Číny. Nicméně nelze úspěchy na celém území venkova přeceňovat, podle některých zůstávaly dotace příliš nízké, nebo byly zneužívány. Je tedy otázkou času a dalších opatření centrální vlády, jak se situace bude nadále vyvíjet.

6. Závěr

V důsledku poklesu důvěryhodnosti marxismu-leninismu a Mao Zedongova myšlení je legitimita KS Číny od 70. let stále více založená na argumentech ekonomického růstu a prosperity. Stejně jako celá země i venkov prošel od roku 1978 dramatickými změnami. Ekonomické reformy přinesly zásadní a poměrně rychlé změny do života vesnického obyvatelstva. Nejzásadnější změnou byla bez pochyby částečná dekolektivizace. V praxi tato dekolektivizace znamenala, že se rolníci sice stali nezávislými pěstiteli, ale půdu nesměli prodávat ani pronajímat. Čínský stát tedy byl v úloze „velkostatkáře“, který rolníkům půdu pouze pronajímal. Rolníci mu za to byli povinni odprodávat část své produkce, vykonávat manuální práce a především platit daně a poplatky. Na druhou stranu rolníkům bylo umožněno prodávat přebytky své produkce na trzích ve městech či zakládat vlastní podniky.

Tyto reformy bezesporu přispěly ke zlepšení životní situace rolníků, kteří po letech politických experimentů čelili obrovské chudobě. Úspěchy se odrazily v prudkém nárůstu příjmů rolníků, zvýšení zemědělské produkce a rozvoji venkovského průmyslu. Úspěchy plynoucí z otevírání místních trhů a zakládání tzv. obecních podniků se týkaly především oblastí v blízkosti větších měst či na pobřeží, neboť zde byla lepší odbytiště přebytků produkce rolníků z důvodu vyšší koncentrace kapitálu. Naproti tomu v mnohých oblastech centrální a západní Číny nebyla dekolektivizace a zavádění tržních mechanismů dlouhodobým řešením zaostalosti venkova.

Aby stát motivoval místní administrativy a podnítil je k větším investicím do místního rozvoje, umožnil obecním administrativám spravovat větší část svého rozpočtu, avšak částka, která jim byla poskytována státem, se výrazně snížila. Daně odváděné státu se naopak výrazně zvýšily (především po fiskální reformě v roce 1994). Na jednu stranu se místní administrativy těšily větší míře autonomie, na druhou stranu byly nuceny financovat téměř vše z vlastních příjmů. Nedostatek financí vedl mnohé místní úředníky k zvyšování poplatků a příspěvků od místních obyvatel. Výsledky poznání učiněné na základě studia primárního pramene *Průzkum situace čínských rolníků* od autorů Chen Guidi a Wu Chuntao, ale i sekundární literatury, podporují tvrzení, že se tento problém týkal především tzv. zemědělské Číny, kde nebyly vhodné podmínky pro

vznik obecních podniků, z jejichž zisků nebo daní by místní pokladny byly schopny hradit své náklady.

Nárůst výše a množství poplatků a příspěvků byl zapříčiněn mnohými faktory. Jak poukazují Chen a Wu (2005), v první řadě to byly výdaje spojené se zajištěním místních administrativ. Velkou zátěží pro místní pokladny se také stalo pokrytí nákladů spojených s plněním centrální politiky, především pak zajištění devítiletého vzdělání, politiky plánované porodnosti, zajištění cvičení místní domobrany a další. Vyšší orgány požadovaly po nižších administrativách zvyšování investic do místní infrastruktury a zakládání firem k urychlení ekonomického růstu. Chen a Wu (2005) a další ovšem zdůrazňují, že tyto požadavky nebyly doprovázeny dostatečnými finančními investicemi. Nadměrné daňové zatížení podle Chen a Wu (2005) výrazně zhoršovala nelegální činnost místních úředníků. Například docházelo k zneužívání veřejných prostředků a častému vyžadování neoficiálních příspěvků a poplatků a neoprávněných pokut. Rozbujelá korupce byla důkazem neefektivní kontroly vyšších úřadů a dalších institucionálních nedostatků v administrativě, jako byla například absence transparentnosti veřejných financí a nízká vymahatelnost zákona.

Většina petic, s kterými se v pramenu setkáváme, souvisela s nadměrným daňovým zatížením rolníků a nelegální činnost místních úředníků. Místní úřady se však snažily zamezit rolníkům v jejich počínání nebo se jim za jejich stížnosti mstili. Chen a Wu (2005) zaznamenali mnoho případů, kdy byli rolníci mučeni či dokonce zabiti.

Ze studia pramene a literatury vyplývá, že zvyšování daňového zatížení rolníků se negativně odrazilo na jejich příjmech, což vedlo k opětovné stagnaci životní úrovně na venkově, prohlubování rozdílu mezi městy a venkovem a mezi chudými a bohatými oblastmi země. V důsledku vyššího finančního zatížení rolníků došlo také ke snížení jejich konkurenceschopnosti vůči dodavatelům zemědělských produktů ze zahraničí.

Mnozí rolníci proto odcházeli za prací do velkých měst, aby alespoň částečně podpořili svým nevelkým přívýdělkem rodiny, které zůstaly na venkově. Nicméně vzhledem k nastavenému systému *hukou* bylo na rolníky ve městech pohlíženo de facto jako na občany druhé kategorie, neboť jim byly odepřeny mnohé výhody, které požívali obyvatelé měst (např. nárok na bezplatné školství, zdravotnictví či sociální jistoty).

Jestliže v předchozích letech nevěnovala vláda v čele s Jiang Zeminem problémům rolníků dostatečnou pozornost, pak koncem 90. let se řešení rostoucích problémů na venkově, především stagnace příjmů rolníků a jejich nadměrného daňového zatížení stalo jedním z klíčových zájmů centrální vlády. Velký obrat nastal s nástupem čtvrté generace vůdců v roce 2003 v čele s prezidentem Hu Jintaem a předsedou Státní rady Wen Jiabaem.

Nová garnitura navázala na daňovou reformu z počátku 21. století a zavázala se do roku 2006 zrušit zemědělskou daň. Vláda přislíbila, že bude věnovat větší pozornost zvyšování životní úrovně chudých obyvatel a sociální spravedlnosti. V důsledku toho vyhlásila koncept vědeckého pojetí rozvoje, na jehož základě měl ekonomický rozvoj brát v potaz také sociální a environmentální důsledky. Zatímco daňové zatížení rolníků bylo na základě uskutečněných reforem výrazně sníženo (mezi lety 2004 a 2005 došlo k růstu reálných příjmů rolníků), nedostatek finančních prostředků na úrovni místních samospráv byl i nadále palčivým problémem. Tento jev se negativně odrazil na schopnosti místních administrativ poskytovat veřejné statky a služby. V roce 2006 na 4. plénu VSLZ předseda Státní rady Wen Jiabao zdůraznil nutnost řešení tzv. Tří zemědělských problémů. Vláda ve snaze o zlepšení situace na venkově vyhlásila plán budování nového socialistického venkova, který měl přispět v boji s chudobou na venkově a snížit tak rostoucí sociální napětí na venkově. V první řadě centrální a provinční vlády zvýšily dotace směřující do venkovských oblastí (především v centrální a západní Číně). Zároveň vláda přislíbila větší finanční prostředky na zlepšení sociálního systému, zajištění vzdělání, budování infrastruktury atd. Ale jak uvádí literatura, tyto dotace nebyly dostačující a často byly zneužívány. Vláda si je vědoma tohoto problému a proto v komuniké z 3. pléna 18. ÚV KS Číny z roku 2013 zdůrazňuje zvýšení dotací centrální vlády a jasnější vymezení sdílení těchto prostředků mezi jednotlivými úrovněmi. Vláda nadále přislíbila zvýšení finančních investic na modernizaci venkova (*China Daily* 2013).

Během prvního desetiletí 21. stol. se dle mnohých odborníků stalo vyvlastňování půdy a nedostatečné finanční kompenzace hlavním zdrojem napětí na venkově, především pak v oblastech tzv. průmyslové zemědělské Číny a v zemědělských oblastech kolem měst s vyšší poptávkou po půdě pro developerské projekty. Vláda do

budoucná chystá změny, aby nedocházelo k machinacím se zemědělskou půdou ze strany místních úřadů a byla zajištěna spravedlivější finanční kompenzace rolníků. V 21. a 22. bodu komuniké byl představen záměr zavedení systému zaručující větší vlastnická práva rolníků a zajištění spravedlivějších finančních kompenzací (*China Daily* 2013).

Ze studia pramene i další související literatury plyne, že reformy zaváděné od konce 70. let jsou neustálý proces, který s sebou přináší pozitivní změny i mnohá úskalí. KS Číny však bude muset provést další systémové kroky pro celkové zlepšení situace. Jedná se tedy o dlouhodobý úkol, a to nejen kvůli zajištění legitimacy strany, ale i kvůli zamezení rostoucím konfliktům, a zejména kvůli zvýšení životní úrovně rolníků, kteří i nadále tvoří většinu obyvatelstva.

Závěrem lze tedy poznamenat, že navzdory nepříznivému historickému vývoji se situace na venkově začíná díky pozornosti vlády a zavádění nových reforem zlepšovat. Otázkovou zůstává, na kolik se tento úkol KS Číny podaří splnit.

7. Seznam použité literatury

7.1 Prameny

Chen Guidi 陳桂棣 a Wu Chuntao 吳春桃 (2005). *Zhongguo nongmin diaocha* 中國農民調查 [Průzkum situace čínských rolníků]. Taipei: Dadi chubanshe.

Chen Guidi 陳桂棣 a Wu Chuntao 吳春桃 (2006). *Will the Boat Sink the Water? The Life of China's Peasants*, Přel. Zhu Hong. New York: Public Affairs.

Pan, Philip P. (2008). „The People's Trial“. In: Pan, Philip P. (Eds.), *Out of Mao's Shadow: The Struggle for the Soul of a New China*. New York: Simon & Schuster Paperbacks, 269–295.

Johnson, Ian (2005) „The Peasant Champion“. In: Johnson, Ian (Eds.), *Wild Grass: China's Revolution from Below*, London: Penguin books, 11–87.

„The Decision on Major Issues Concerning Comprehensively Deepening Reforms in brief“ [online]. *China Daily* (2013). Dostupné na: http://www.china.org.cn/china/third_plenary_session/2013-11/16/content_30620736.htm (navštíveno 17. 4. 2015).

7.2 Literatura

Ahlers, Anna L. and Schubert, Gunter (2009), “Building a New Socialist Countryside” – Only a Political Slogan?, in: *Journal of Current Chinese Affairs* [online], 38, 4, 35-62.

Bernstein, Thomas P. a Lü Xiaobo (2003). *Taxation without Representation in Contemporary Rural China*. New York: Cambridge University Press.

Branigan, Tania (2012). „China's 'golden decade' brings some relief to rural poor“. *The Guardian* [online], 5. 11. 2012. Dostupné na <http://www.theguardian.com/world/2012/nov/05/china-golden-decade-rural-poor> (navštíveno 28. 3. 2015)

Brown, Kerry (2007). „How the Other Half Live in Modern China“. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 83 (1), 161–164. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/4122045> (navštíveno 1. 11. 2014).

Buckley, Chris (2011) „Special Report: Is Wen's 'new socialist countryside' working?“. Reuters [online], 22. 2. 2011 Dostupné na <http://www.reuters.com/article/2011/02/22/us-china-labour-rural-idUSTRE71L1EN20110222> (navštíveno 24. 3. 2015)

Fairbank, John King (2004). *Dějiny Číny*. Praha: Lidové noviny.

Fewsmith, Joseph (2008). „Hu Jintao takes over: a turn to the left?“. *China since Tiananmen: from Deng Xiaoping to Hu Jintao*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fürst, Rudolf (2006). *Čína ve XX. století, díl 2*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Gallagher, Mary E. (2005) „China in 2004: Stability above All“ *Asian Survey*, 45 (1), University of California Press [online], 21–32. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/10.1525/as.2005.45.1.21> (navštíveno 13. 11. 2014)

Hála, Martin (2004). „Čína na přelomu věků“. In: Fairbank, John King, *Dějiny Číny*. Praha: Lidové noviny, 479–523.

Chen An (2008). „The 1994 Tax Reform and Its Impact on China's Rural Fiscal Structure“. *Modern China*, 34 (3), 303–343. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/27746891> (navštíveno 22. 4. 2015)

Chen Peiqin (2011) „Social Movements and Chinese Literary Reportage“ In Bak, John S., Reynolds, Bill (edd.), *Literary journalism across the globe: Journalistic traditions and transnational influences*. Amherst: University of Massachusetts Press, 148–162.

Jacobs, Andrew (2011). „Farmers in China's South Riot Over Seizure of Land“. *The New York Times* [online], 23. 9. 2011. Dostupné na http://www.nytimes.com/2011/09/24/world/asia/land-dispute-stirs-riots-in-southern-china.html?_r=0 (navštíveno 28. 3. 2015)

Kahn, Joseph (2006). „Painting the Peasants Into the Portrait of China's Economic Boom“. Books of the Times [online], 7. 11. 2006. Dostupné na: http://www.nytimes.com/2006/08/07/books/07kahn.html?_r=1& (navštíveno 6. 2. 2014)

Kennedy, John James (2007). „From the Tax-for-Fee Reform to the Abolition of Agricultural Taxes: The Impact on Township Governments in North-West China“. *The China Quarterly* [online], 189: 43–59. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/20192735> (navštíveno 27. 3. 2015)

Mobo Gao (2004). „Reviewed Work: *Zhongguo nongmin diaocha (An Investigative Report on the Chinese Peasantry)* by Chen Guidi, Chun Tao“ *The China Journal*, 52, The University of Chicago Press, 113–116. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/4127887> (navštíveno 10. 3. 2015)

Lardy, Nicholas R. (1987). „The Chinese economy under stress, 1958–1965“ In: Fairbank, John K., MacFarquhar, *The Cambridge History of China Volume 14: The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China, 1949–1965*. Cambridge: Cambridge University Press, 370–5

Li Xiande. (2005). „Rethinking the Peasant Burden: Evidence from a Chinese Village“ In Ho, Peter; Eyferth, Jacob; Vermeer Eduard B. (edd.), *Rural Development in Transitional China*. London: Taylor & Francis e-Library, 44–69.

Lieberthal, Kenneth (2011) „The Great Leap Forward and the split in the Yan'an leadership, 1958–1965“ In: MacFarquhar Roderick (ed.), *The politics of China: sixty years of the People's Republic of China*. Cambridge: Cambridge University Press, 100–110.

Link, Perry a Zhou, Kate (2002). „Shunkouliu: Popular Satirical Sayings and Popular Thought“. In Link, Perry; Madsen, Richard P.; Pickowicz, Paul G. (edd.), *Popular China: Unofficial Culture in a Globalizing Society*. New York: Rowman and Littlefield, 89–109.

Liščák, Vladimír (2002). *Stručná historie států: Čína*. Praha: Nakladatelství Libri.

Lu Mai a Weimer, Calla (2005). „An End to China Agriculture Tax“. *China: An International Journal*, 3(2), 320–329.

Lu Xun wenxue jiang 鲁迅文学奖[Lu Xunova cena za literaturu], Baike.baidu.com. Dostupné na: <http://baike.baidu.com/view/4451.htm> (navštíveno 8. 11. 2014)

Madsen, Richard (1991). „The countryside under communism“ In MacFarquhar, Roderick, Fairbank John K., *The Cambridge History of China Volume 15: The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution, 1966–1982*, Cambridge: Cambridge University Press. 617–681.

Pu Zhiqiang 浦志强 (2008) „Party rules“. Přel. Roddy Flagg. *Index on censorship*, 37 (2), 35–39.

Radio Free Asia (2007). „Embattled Chinese Authors Vow To Keep Writing“. Radio Free Asia [online]. Dostupné na: http://www.rfa.org/english/china/china_peasants-20070522.html?searchterm:utf8:ustring=Chen+Guidi (navštíveno: 18. 1. 2015)

Sereghyová, Jana (2003). *Vybrané institucionální a strukturální aspekty otevírání čínské ekonomiky*. Praha: Professional Publishing.

So, A. Y. (2013). „The Making and Remaking of the Maoist Peasantry“. In: So, A. Y., *Class and Class Conflict in Post-Socialist China*. Singapur: World Scientific Publishing Company, 121–153. Dostupné na <http://www.ebrary.com> (navštíveno 28. 3. 2015)

Sun Wanning (2002). „Discourses of poverty: Weakness, potential and provincial identity in Anhui“. In: Fitzgerald J. (ed.), *Rethinking China's Provinces*. Londýn a New York: Routledge, the Taylor & Francis e-Library, 153–179.

Tao Ran a Liu Mingxing (2005). „Urban and rural household taxation in China—Measurement, comparison and policy implications“ *Journal of the Asia and Pacific Economy* 10 (4), 486–505.

Teiwes, Frederick C. (2011). „The establishment and consolidation of the new régime 1949–57“. In: MacFarquhar Roderick (ed.), *The politics of China: sixty years of the People's Republic of China*. Cambridge: Cambridge University Press, 34–59.

Tian, John Q. (2009). „Reorganizing Rural Public Finance: Reforms and Consequences“ *Journal of Current Chinese Affairs* [online], 38, 4, 145-171. Dostupné na <http://journals.sub.uni-hamburg.de/giga/jcca/article/view/121/121> (navštíveno 28. 3. 2015)

Zhang, W. (1999). „Rural Reform“ In Palgrave Macmillan, *Transforming China*. New York. Dostupné na: <http://www.ebrary.com> (navštíveno 4. 9. 2014)